

श्रीमद् बुद्धिसागरजी ग्रंथमाला ग्रन्थाक—२०

त्रावृत्तधर्मस्वरूप.

भाग-भीजे.

—:०:—

कर्ता

योगनिष्ठ मुनिमहाराज श्री बुद्धिसागरजी.

—

छपावनार.

दोहरावाला शेठ जेयंदाभाई भीमचंद

प्रसिद्ध करनार.

श्री अध्यात्मज्ञान प्रसारक मंडल

डा. शा. लक्ष्मणभाई करमचंद दलाल.

—

प्रत २०००.

—

किंमत रु. ०-१-०.

जैन प्रिन्टींग वर्कस लीमिटेड, काव्यादेवी—मुंबईभां.

मी० लक्ष्मणभाई इतेहचंद कारभारीचे छापी.

श्रीमद् बुद्धिसागरजी ग्रंथमाला ग्रन्थांक—२०

श्रावणधर्मस्वरूप.

भाग-शीले.

—:०:—

कर्ता

योगनिष्ठ मुनिमहाराज श्री बुद्धिसागरजी.

—

छपावनार.

लाहारावाला शेठ जेयदंभाध भीमचंद

प्रसिद्ध करनार.

श्री अध्यात्मज्ञान प्रसारक मंडल

डा. शा. लडलुभाध कभरचंद दलाल

—

प्रत २०००.

—

किंमत ३. ०-१-०.

जेम प्रिन्टींग वर्क्स लीमीटेड, काणयादेवी—मुंअधभां.

भी० लयुभाध इतेहयंद कारभारीजे छाप्युं.

પ્રસ્તાવના.

શ્રાવકના એકવીશ ગુણો ઉપર શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીએ “ શ્રાવકધર્મ સ્વરૂપ ” ના પ્રથમ ભાગમાં વિવેચન કર્યું છે તેમ આ બીજા ભાગમાં ભાવશ્રાવકના સત્તર ગુણો વિષે ધર્મરતન પ્રકરણના પાઠ પૂર્વક વિવેચન કર્યું છે.

ખરા શ્રાવક કોણ કહેવાય ? ભાવશ્રાવક એટલે શું ? એ આ ગ્રન્થનો મુખ્ય વિષય છે, ઉપરાંત ગુરૂશ્રીએ તેમાં નીચત્રી આપતો યોગ્ય વિવેચન પૂર્વક સમજાવી છે.

શ્રાવક અને સાધુ મુનિરાજોનો સંબંધ કેવો હોય છે, ઉત્તમ શ્રાવકે (માખાપ સમાન, ભાતુ સમાન, મિત્ર સમાન, શોક્ય સમાન, એ) ચાર પ્રકારમાંથી કયો પ્રકાર સેવવો જોઈએ, કયો પ્રકાર ઉપયોગી અને આદેય છે, વિરતિ અને અવિરતિ શ્રાવકનો તકાવત, શ્રાવકના ભેદ, ભાવશ્રાવક એટલે ખરા શ્રાવકનાં મુખ્ય લક્ષણો, ખાર વૃત્તાનાં નામ, ઉપદેશ કોણ આપી શકે, વાચના માટે કેવા જીવો અયોગ્ય છે, ઉપસર્ગના પ્રકાર, ભાવશ્રાવક કેવા સ્થાને રહે, કેવો વેશ પહેરે, કેવાં વચનો વહે, કેવા ધરમાં પ્રવેશે, કયા અકાર્યો ન કરે, સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓ મુનિરાજો પાસે કેવી રીતે કરે, ગુરૂ પાસે કેવી રીતે ખેસે, પ્રશ્નો કેવા વિનયે પુછે, ઉપજતા વિકલ્પોને કેવી રીતે સમાવે, આજીવિકા કેવી રીતે ચલાવે. ભાવશ્રાવકને મુખ્ય પાંચ પ્રકારની કષ્ટ રૂચિ હોય, જીન વચન ઉપર કેવી પ્રીતિ હોય, સાધુ મુનિરાજો ઉપર કેવી ભક્તિ અને શ્રદ્ધા હોય, ક્રિયાગત છ લિંગો કયાં, વગેરે આપતો આ ગ્રંથમાં આવી છે. દરેક વિષયો એવા છે કે ગ્રન્થોના ગ્રન્થો લખાય, પણ આ નાનો ગ્રન્થ હર વખત વાંચી મનન કરી શકાય તે હેતુથી ગુરૂવર્યે આ પ્રકારે રચના કરી છે.

ઉપલી ખીનાઓસહ ભાવશ્રાવકના સત્તરગુણો ઉપર વિવેચન આ ગ્રંથમાં છે. તે દરેક ગુણ ખરા શ્રાવકમાં હોવાજી જોઈએ એમ ધ્યાન પૂર્વક મનન કરનાર પોતેજ નિશ્ચય કરશે, તે સાથે તેવા ગુણોએ યુક્ત હોય તેવો શ્રાવક સાધુપદ ગ્રહણ કરે તો કેવું સામર્થ્ય દાખવી શકે, કેવી ઉન્નવલતા ધારી શકે, તે સહેજે સમજાય તેમ છે. ખરા શ્રાવકે સાધુ થવાની

૨

શામાટે ભાવના રાખવી જોઈએ, તે સર્વ વ્યાપ્તોનો નિશ્ચય વાંચકો પોતેજ કરી શકશે, કેમકે ટુંકમાં પણ આવી દરેક વ્યાપ્તો ઉપર યોગ્ય વિવેચન આ ગ્રંથમાં સમાયું છે.

શ્રાવક ધર્મ સ્વરૂપના આમ અને ભાગે શ્રાવકોને પોતાના કર્તવ્યમાં અને છેવટે સાધુપદની ઉત્તમ ભાવના માટે અત્યંત ઉપયોગી છે માટે તેવી ઉત્તમ ભાવનામાં આ ગ્રંથ સહાયક નિવડો તેવી શુભેચ્છા પૂર્વક અમે વિરમીએ છીએ.

આ ગ્રંથની ૨૦૦૦) નકલ પ્રકટ કરવાને ગામ લોદરાવાલા મરહુમ શેઠ જ્યેષ્ઠભાઈ ખીમચંદના સ્મરણાર્થે તેમના ભાઈ શેઠ જનાલાલ ખેમચંદે રૂ. ૧૦૦] ની મદદ કરી છે જે માટે મંડળ તેઓનો આભાર માને છે અને ઇચ્છે છે કે પોતાના શુભ દ્રવ્યનો જ્ઞાન માર્ગે સદુપયોગ કરવા માટે ખીજા ગ્રહસ્થો પણ પોતાનું કર્તવ્ય સમજશે.

લી.

ચંપાગલી, મુ'બાઇ. }
વીરસવંત ૨. ૩૭ }
અપાડ શુદ્ધ ૭. }

અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

॥ श्रीमद् बुद्धिसागरजीकृत ॥

શ્રાદ્ધધર્મસ્વરૂપ

યાને (શ્રાવક ધર્મ સ્વરૂપ)

શ્રાવકના પૂર્વોક્ત એકવીશ ગુણને જે ધારણ કરેછે; તે માવશ્રાવક પશુ પામવાને માટે યોગ્ય ગણાય છે. શ્રાવક શબ્દનો અર્થ નીચે પ્રમાણે બનેલુવે.

શ્લોક

શ્રદ્ધાલુતાં શ્રાતિ શૃણોતિ શાસનં,
દાનં વપેદાશુ વૃણોતિ દર્શનમ્;
ક્રુન્તલ્પપુષ્યાનિ કરોતિ સંયમં;
તં શ્રાવકં પ્રાહુ રમી વિચક્ષણાઃ (૧)

જે શ્રદ્ધાલુતાને અંગીકાર કરે. શાસનને સાંભળે—દાનને આપે અને દર્શનને વરે. પાપોને છેદે અને સંયમને કરે તેને વિચક્ષણો શ્રાવક કહેછે.

સ્થાનાંગ સૂત્રમાં શ્રાવકના ભેદ બીજી રીતે કહ્યા છે, તત્વાઠઃ—

ચઠવિહા સમણોવાસગા પન્નત્તા તંજહા. અમ્માપિય સમાણે, માયસમાણે, મિત્ત સમાણે, સવાત્તિસમાણે, અહ્વવા ચઠવિહા સમણોવાસગા પન્નત્તા, તંજહા. અભ્યંસસમાણે, પઢાગસમાણે, ખાણસમાણે, ચરંટસમાણે, એતેવ સાહુન્નાશ્રિત્ય દુષ્ઠવ્યાસ્તેચામીણાં ચતુર્ણાં મધ્યે કાસ્મિન્નવતરન્તીતિ ?

શ્રમણોપાસક (શ્રાવક) ચાર પ્રકારના કલા છે, તે આ રીતે મા આપ સમાન, બ્રાતાસમાન, મિત્રસમાન, અને શોક્ય સમાન.

મા આપ સમાન શ્રાવકો હોય છે તે સાધુ વર્ગની પ્રેમથી ભક્તિ કરે છે. મા આપ પોતાના પુત્રોના છિદ્રો ઢાંકે છે, અને ગુણો પ્રગટ કરેછે, પુત્રોની ઉન્નતિ માટે સદાકાલ પ્રયત્ન કરે છે, પોતાના પુત્રોને કારણ પ્રસંગે એકાન્તમાં શિષ્યામણુ આપે છે, પુત્રોની ઉન્નતિ દેખી ખુશી થાય છે, પુત્રોપર અલ્પસ્નેહ ધારણ કરે છે, પુત્રો માટે મરી મથે છે તેમ કેટલાક શ્રાવકો સાધુઓ આશ્રયી મા આપ જેવા હોય છે. સાધુઓને પંચાચાર પાળવામાં તનમન અને ધનથી સહાય કરે છે. પરમ પ્રેમથી સાધુની ભક્તિ કરે છે. સાધુઓના દુર્ગુણો ઠેરઠેર બોલતા નથી; પણ તેઓમાં જે જે સદ્-ગુણો હોય છે, તેને સર્વત્ર ફેલાવે છે. સાધુઓની કોઇ નિન્દા કરે છે, તો તેને

૨

વારે છે. સાધુઓને ચારિત્રમાં સ્થિર કરવામાં પૂર્ણ મદદ કરે છે—સાધુઓ પ્રતિ અત્યંત સ્નેહભાવ દર્શાવે છે, તેવા માતા પિતા સમાન શ્રાવકો, સાધુ વર્ગની સદાકાળ વૃદ્ધિ ઇચ્છે છે. સાધુની વર્ગની ઉન્નતિ કરવા સદાકાળ પ્રયત્ન કરે છે. સાધુ વર્ગપર કદાપિ કાળે તેવા શ્રાવકો દ્વેષ કરતા નથી. પડતા એવા સાધુને ગમે તે ઉપાયોવડે કેકાણે લાવે છે. કોઈ સાધુ ગુરૂની નિન્દા હેલના કરે છે, તો તેને શિક્ષા-શિખામણ આપી અટકાવે છે.

સાધુઓને વંદે છે, પૂજે છે, અને તેમની સેવા કરે છે. કેટલાક શ્રાવકો ભાઈ સમાન હોય છે—ભાઈ જેમ અત્યંત સ્નેહ રાખે છે—દુઃખમાં સહાય કરે છે—હૃદયમાં ભેદ ભાવ ધારણ કરતો નથી. સંકટ ઉપસર્ગ આવે છતે તન—મન—અને ધનથી મદદ કરે છે—ગુણોના સામું જીવે છે. અને દોષોને ઢાંકે છે. ભાતુ સમાન શ્રાવકો દરરોજ સાધુઓ પાસે આવે છે. ધર્મ કથાઓ સાંભળે છે. સાધુઓના દુઃખે દુઃખી થાય છે. બ્રાતા સમાન શ્રાવકો સાધુઓના દોષોને ઢાંકે છે, અને ગુણોનો સર્વત્ર ફેલાવો કરે છે. સાધુઓને સંકટ વખતમાં પ્રાણ અર્પિને પણ સહાય કરે છે, કોઈ સાધુઓના પ્રતિપક્ષીઓ સાધુની હેલના કરે છે, તો તેનું તેઓ નિવારણ કરે છે. સાધુના ઉપર પૂર્ણ પ્રેમ રાખે છે. સાધુઓની શોભા વધારવામાં અનેક યોગ્ય ઉપાયોને સેવે છે. સાધુઓનાં છતાં દૂષણોને પણ ઢાંકે છે, અને તેઓ એકાન્તમાં અત્યંત પ્રેમથી યોગ્ય સલાહ આપે છે. ભ્રાતુસમાન શ્રાવકો સાધુઓનો કદી વિશ્વાસઘાત કરતા નથી. સાધુ વર્ગની સેવામાં પોતાના પ્રાણને પણ હિસાબમાં ગણતા નથી. ભ્રાતુસમાન શ્રાવકો, સાધુના મનમાં થતાં આત્મધ્યાન અને રૈદ્રધ્યાનને પણ ખનતા ઉપાયથી નિવારે છે. સાધુઓને પંચાચાર પાળવામાં ખરા જીગરથી સહાય કરે છે. ગમે તેવા સંયોગોમાં પ્રાણોને પણ સાધુઓના પ્રતિપક્ષી ખનતા નથી, અને પ્રાણ જતાં પણ સાધુઓના છતા અગર અછતા દોષોની નિન્દા કરતા નથી. ભ્રાતુસમાન શ્રાવકો, પૂજ્ય ગુરૂ સાધુઓની સેવા, ભક્તિ, પૂજા, બહુમાન કરવામાં કોઈ પ્રકારે ન્યૂનતા રાખતા નથી. ગુરૂઓના વિનયમાં અલ્પ આદરવાળા છતાં મુનિ ગુરૂપર અત્યંત સ્નેહ રાખે છે, અને મુનિ ગુરૂનો કદાપિકાળે પરાભવ થવા દેતા નથી.

કેટલાક શ્રાવકો, શ્રી મુનિ ગુરૂ પ્રતિ મિત્ર ભાવની દૃષ્ટિથી વર્તે છે. મુનિવર્ગપર તે અનન્યદૃષ્ટિથી જીવે છે. મુનિગણુ જો કોઈ ધાર્મિક કાર્યની સલાહ પોતાને ન પુછે તો જરા રીસ કરે છે; પણ મુનિવર્ગપર અત્યંત પ્રેમભાવ ને ધારણ કરે છે. સાધુ ગુરૂની ખાનગી વાતને તે જાણે છે, અને ખરા વખતે

૧૩૫

તન મન અને ધન વડે મુનિ સદ્ગુરને સહાય આપવારૂપ ભક્તિને સાચવે છે. મુનિ ગુરની છાનામાં છાની વાતને જાણવાનો તે અધિકારી અને છે, અને ગમે તેવા કારણ પ્રસંગે પણ મુનિના ઉપરનો પ્રેમ ત્યાગતો નથી. મુનિના દુઃખે દુઃખી થાય છે. મુનિ ગુરનાં દર્શન કર્યા વિના તેને ચેન પડતું નથી. મુનિ ગુરને પંચાચાર પાળવામાં બનતી વૈયાવચ્ચ કરે છે. ગંભીર મનનો થઈ મુનિ ગુરનાં વચનોને અન્યોની આગળ પ્રકાશતો નથી. ધર્મ કાર્યમાં મુનિ ગુરની સલાહ લેઈ વર્તે છે, પોતાના આત્માના કલ્યાણાર્થે મુનિ ગુરની પાસે જઈ તત્વનો ખોધ ગ્રહણ કરે છે, અને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે ધર્મ માર્ગને ગ્રહણ કરે છે. પોતાના મનમાં ઉદ્ભવતી શંકાઓને પુછીને નિઃશંક મન કરે છે. મુનિ ગુરના ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ ધારે છે. મુનિ ગુરની આજ્ઞા મસ્તકે ચડાવે છે. અને પોતાના મનમાં કંઈ પણ છાતું રાખી ભેદ ભાવ ધારણ કરતો નથી. મનમાં જુદું અને વાણીમાં જુદું એમ શંકાપણું તે ધારણ કરતો નથી. શ્રી ગુરથી કદાપિ કાળે પ્રાણાન્તે પણ સિન્નતા ધારણ કરતો નથી. મુનિ ગુરપર સહોદર કરતાં પણ તે વિશેષ સ્નેહ ભાવને ધારે છે. કેટલાક શ્રાવકો શોક્ય સમાન હોય છે. સાધુઓના છિદ્ર જેવા અનેક પ્રપંચો રચે છે. તેઓ શોકની પેઠે સાધુઓ ઉપર અદેખાઈ કરે છે. સાધુની એક સરસવ જેટલી જુલને તે લોકોના મુખે મેરૂ પર્વત જેવડી કરી બતાવે છે. સાધુઓની હેલના કરવા પોતાના મનમાં ધવલ શેઠની પેઠે જે જે પ્રપંચો ગોઠવવા પડે તે ગોઠવે છે. આડી અવળી સાધુઓની જુડી નિન્દાની વાતોને ફેલાવે છે. તેમ શોક્ય સમાન શ્રાવકો સાધુઓ ઉપર અનેક પ્રકારનાં આજ્ઞા ચઢાવે છે. દૂધમાંથી પોરા ઠાઠવાની પેઠે તે સાધુઓના ગુણોને પણ અવગણી તરીકે લોકોની અગળ દેખાડે છે. વાતવાતમાં સાધુઓને ક્રોધ થાય તેવા માર્મિક વચનોને બોલે છે. તેમ શોક્ય જેવા શ્રાવકો પોતાની પક્ષપાત જુદીને અનુસારે સાધુઓની નિન્દા થાય તેવી વાત કહે છે. આહાર-વિહાર ઉપદેશ વગેરેમાં સાધુઓના દોષ કાઢે છે. જિનકલ્પી જેવા સાધુઓના આચારોને બતાવી, ભોળા લોકોને આડે માર્ગે દોરી સાધુઓથી વિમુખ કરે છે. સાધુઓના મુખે હા જી હા કરે છે, અને પૂઠં પાછળ ઢાલે તેમ નિન્દા કરે છે. સાધુઓની પૂજા, ભક્તિ થતી દેખીને તેવા શ્રાવકો શોક્યની પેઠે મનમાં બળ્યા કરે છે. હજારો ગુણો મુકીને સાધુમાં રહેલા એક દોષને જ્યાં ત્યાં બોલ્યા કરે છે, અને નિન્દાથી પોતાના આત્માને ભારે કરે છે. શોક્યની દ્રષ્ટિથી સાધુઓમાં ગમે તે દોષો જોયા કરે છે. અમુક સાધુતો પાખંડી છે. અમુક સાધુતો ધૂર્ત છે અમુક સાધુતેતો વન્દન પણ ન કરવું જોઈએ.

૪

અમુક સાધુતો ક્રિયા કરતો નથી. અમુક સાધુતો ઉદ્ધત છે. એમ જ્યાં ત્યાં પોતાના સંબંધી મનુષ્યની આગળ તેવા શોક્ય જેવા શ્રાવકો લવ્યા કરે છે. શોક્ય જેવા શ્રાવકો ભદ્રક સાધુઓની પાસે બેસીને આડી અવળી વાતો કરીને પછી તે સાધુની પુઠં પાછળ ફળેતી કરે છે. સાધુ વર્ગનો નાશ થાય તેવા માર્ગોને હાથમાં ધરે છે. સાધુઓને અપમાન ભરેલા શબ્દોથી ખોલાવે છે. સાધુઓના છતા વા અછતા દોષોને તે કહે છે. સાધુવર્ગ પર અરૂચિ થાય, અને પોતાનું ધાર્યું થાય તેવું ગુપ્ત તન્ત્ર રચવાને પણ ચુકતા નથી. કુળાચારથી ઉપર ઉપરથી સાધુનો વિનય કદાપિ સાચવે છે; પણ તેવા શોક્ય જેવા શ્રાવકો સાધુનું મૂળમાંથી ખોદી કાઢે છે. તેવા શ્રાવકો અયોગ્ય જાણુવા. ગુરૂ મહારાજે ઉપદેશો સત્તાર્થ જેના મનમાં તાદશભાવે પરિણમે તે આરીસા સમાન સુશ્રાવકો શાસ્ત્રમા કલ્યા છે.

પવનથી ધ્વજ જેમ આડીઅવળી હાલ્યા કરે છે. પણ સ્થિત રહેતી નથી, તેની પેઠે જે શ્રાવકો અન્ય કુબુદ્ધિધારકોના ભમાવ્યાથી ભમી જાય, ઘડીમાં ગુરૂના વચનપર શ્રદ્ધાવાળો થાય, અને ઘડીમાં કોઈ ભમાવે તો ભમી જાય, અને મનમાં નારિતક બની જાય, ઘડીમાં હા જ હા કરે અને ગુરૂનું કહેવું માની લે, અને ઘડીમાં કોઈ તેને ભમાવે તો તેનું કહ્યું પણ મૂર્ખ સાચું માને પણ ગુરૂના ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ ધારણ કરે નહીં. તેવા શ્રાવકો પતાકા સમાન જાણુવા. એવા શ્રાવકો પ્રાયઃ મૂઢ હોય છે. પોતાની બુદ્ધિથી કાંઈ પણ સત્યનો નિશ્ચય કરતા નથી. તેવા શ્રાવકો શન્ય હૃદયના હોય છે. અલ્પ બુદ્ધિવાળા હોવાથી તેઓ ગમે તેવા આડે રસ્તે ચડી જાય છે. એવા મૂઢ શ્રાવકો લક્ષ્મીવંત હોય તોપણ તેઓ ધર્મ બુદ્ધિમાં ન્યૂન હોવાથી ગાડરીયા પ્રવાહની પેઠે હા જ હા કરનારા હોય છે. તેવા શ્રાવકો મિથ્યાત્વીઓના પાસમાં કદાપિ ફસાઈ જાય છે, પોતાની બુદ્ધિથી તેવા શ્રાવકો સત્યતત્ત્વનો નિશ્ચય કરી શકતા નથી. પ્રાયઃ તેવા શ્રાવકો મૂઢ હોવાથી ગુરૂઓના ઉપદેશોનો સૂક્ષ્મસાર સમજવાને માટે પણ લાયક બનતા નથી. તેવા મૂઢ શ્રાવકો પોતાનું ધર્મ કર્તવ્ય સમજવાને માટે અધિકારી બની શકતા નથી. તેમજ તેવા મૂઢ શ્રાવકો-સુગુરૂ અને કુગુરૂનો ભેદ પણ સમજી શકતા નથી. તેવા મૂઢ શ્રાવકો મનની ચંચળતાના લીધે ધર્મતત્ત્વમાં સ્થિર રહેતા નથી. તેમજ ગુરૂપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા ધારણ કરવાને માટે પણ પૂર્ણ અધિકારી બનતા નથી. મૂઢ શ્રાવકોની ધર્મ સંબંધી શ્રદ્ધા ક્યાં સુધી સ્થિર રહેશે તેનો પણ નિશ્ચય થતો નથી. તેવા મૂઢ શ્રાવકો શ્રીગુરૂના ઉપદેશના પરમાર્થને પૂર્ણ પણે પરખવા લાયક થતા નથી. પોતાના કુટુંબ તથા જ્ઞાતિ વર્ગને પણ તે

૫

ધર્મમાં સ્થિર કરી શકતા નથી, અને પોતે પણ ધર્મમાં સ્થિર રહી શકતા નથી.

જે ગીતાર્થ ગુરૂએ સમજાવ્યા છતાં પણ પકડેલા હાંડને છોડે નહીં, તે સ્થાણુ સમાન શ્રાવક જાણવો. તેવો શ્રાવક અભિમાની હોવાથી પોતાની હાંડ ખોટી છે; એમ જાણવો છતાં પણ છોડતો નથી. તેવો શ્રાવક ગુરૂ પાસેથી સત્ય તત્ત્વને વિશેષતઃ અહણુ કરવા સમર્થ થતો નથી. તેવો શ્રાવક મુનિ ગુરૂપર દ્રેષ બુદ્ધિ ધારણુ કરતો નથી, પણ ગુરૂ પાસેથી વિશેષ લાભ મેળવી શકવા સમર્થ થતો નથી. કોઈ વખત તેવો શ્રાવક કદાપિ હાંડને ત્યાગ કરી, પોતાની ભૂલ કબુલ કરી ગુરૂની પાસેથી વિશેષ લાભ મેળવવા પણ સમર્થ થાય છે. કારણુ કે, તે સાધુઓ પર તે દ્રેષ કરતો નથી, તેથી ઉચ્ચ માર્ગ પર ચડવાને યોગ્ય બને છે.

ગુરૂ મહારાજ સાચું કહે તો પણ જે શ્રાવક કહે કે તમે તો ઉન્માર્ગ બતાવો છો, નિન્હવ છો. મૂઠ છો. મન્દધર્મી છો. એ રીતે ગુરૂને ખરડે તે ખરડે સમાન શ્રાવક જાણવો. જેમ વિષ્ટા વગેરે અશુચિદ્રવ્યને અડનાર (સ્પર્શનાર) ને તે ખરડે છે. તેમ જે શ્રાવક પોતાને શિખામણુ આપતા એવા ગુરૂને ખરડે તે ખરડે સમાન શ્રાવક જાણવો. ખરડે સમાન શ્રાવકો ગુરૂને પાખંડી કહીને ખોલાવે છે. આ તો ઉત્સવ ભાષક છે. સાધુ ગુરૂ નથી પણ કુગુરૂ છે એની સંગતિ કોઈ કરશો નહિ એમ ખોલે, લખે, છપાવે છત્યાદિ પોતાનાથી બનતું અશુભ કર્યા વિના ચુકતા નથી. તેવા શ્રાવકો લોકોને એમ સમજાવે છે કે, એવા ગુરૂની સંગત કરશો તો પાપના ભોક્તા બનશો, ન્યાં ત્યાં સાધુ ગુરૂની હેલના કરતા ફરે છે સાધુ ગુરૂને માનનારાઓને બમાવે છે અને કહે છે કે, તમે એની સંગતિ છોડી દો. એ સાધુતો મહાધૂર્ત છે. ખરડે જેવા શ્રાવકો સાધુ ગુરૂની રૂબરૂ પણ મહામોહનીય કર્મ બંધાય તેવાં વચનો ઉચ્ચારે છે, અને છતાં વા અજાણ, માથે ચઢાવીને ગુરૂને ખરડે છે. ગુરૂ શિખામણુ તેવા ખરડે શ્રાવકોને આપે છે તો ઉલટા તેઓ “વાનરે જેમ સુધરીનો માલો વિખેરી નાંખ્યો તેની પેઠે.” સાધુઓનું મૂળમાંથી ખોટી કાઢવા જરા પણ બાકી રાખતા નથી. આવા ગુરૂતો સર્વ પિશાચ કરતાં ભૂડા છે, મહા પાપી છે એમ ખોલી કલેશ કરે કરાવે. નિંદા કરે, કરાવે. દ્રેષ કરે. સાધુઓનું બુરૂ કરવા અનેક પ્રયત્નો રચે તેવા ખરડે અને શોક્ય સમાન શ્રાવકો, નિશ્ચયથી મિથ્યાત્વી જાણવા. તો પણ તે જિન મન્દિર દર્શન વગેરે ધર્મની કેટલીક ક્રિયાઓ કરે છે; તેથી વ્યવહારથી શ્રાવક કહેવાય છે. પણ શોક્ય અને ખરડે જેવા શ્રાવકો, માર્ગાનુસારીપણું પામવા-

૬

ને માટે પણ અધિકારી જણાતા નથી, શ્રાવકનો ચાલ્યો કરે તેથી તે કંઈ ઉત્તમ ગુણોને પ્રાપ્ત કરવા અધિકારી બની શકતો નથી. શોક્ય અને ખરંટ જેવા શ્રાવકો, પોતેપણુ સમ્યક્ત્વ પામી શકતા નથી, અને પોતાની સોખત કરનારાઓને પણ પોતાની કુસંગતિનું દૂળ આપે છે. તેવા મિથ્યાત્વી શ્રાવકો-કેટલાક અનિન્દક માર્ગાભિમુખ-એવા મિથ્યાત્વીઓ કરતાં પણ ખુરા જાણવા.

શ્રાવકના ગુણોવડે ભાવ શ્રાવકત્વ પ્રકટે છે. અવિરતિ શ્રાવક-શ્રીદેવ-ગુરુ અને ધર્મની પૂર્ણ શ્રદ્ધા ધારણુ કરે છે, પણુ વિરતિપણુ અંગીકાર કરી શકતો નથી. વિરતિ શ્રાવકનો નીચે પ્રમાણુ અધિકાર છે:—

ગાથા.

સંપત્ત દંસનાઈ-પદ્દિયહં જડજ્જના સુણેઈય.

સામાચારિં પરમં-જો खलु तं सावयं बिंति-॥१॥

परलोगहिंयं सम्मं-जो जिणवयणं सुणेइ उवउत्तो.

अइतिव्वकम्म विगमा-उक्कोसो सावगो इत्थं ॥२॥

જે સમ્યક્ત્વ પામી, પ્રતિ દિવસ યતિજન પાસેથી ઉત્તમ સમાચારી સાંભળે તેનેજ શ્રાવક કહે છે. તેમજ જે પરલોકમાં હિતકારી એવા જિન વચનને સમ્યગૂરીત્યા ગુરુ પાસેથી ઉપયોગ પૂર્વક સાંભળે તે અતિતીવ્ર ધર્મનો નાશ થવાથી, ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવક જાણવો.

નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ એ ચાર પ્રકારે શ્રાવકનું સ્વરૂપ જાણવું. કોઈપણુ સચેતન વા અચેતન પદાર્થનું શ્રાવક એવું નામ પાડવું તે નામ શ્રાવક-પુસ્તકમાં અગર ચિત્રમાં હોય તે સ્થાપના શ્રાવક-જે દેવગુરુ આદિની શ્રદ્ધાથી રહિત હોય અથવા આજીવિકાર્થે શ્રાવકનો આકાર ધારણુ કરનાર હોય તે દ્રવ્ય શ્રાવક જાણવો.

શાસ્ત્રોમાં કહેલા એવા ગુણોને જે ધારણુ કરે છે-યથાશક્તિ-દેવ-ગુરુ અને ધર્મનું ઉપયોગ પૂર્વક જે આરાધન કરે છે તે માવ શ્રાવક જાણવો.

માવશ્રાવક નાં સિંગ કહે છે:—

કયવચકમ્મો^૧ તહસીલવંચ^૨ ગુણવંચ^૩ ઉજ્જુવવહારી^૪

ગુરુસુત્સૂનો^૫ પવયણ કુસલો,^૬ खलु सावगो भावे ॥१॥

૭

૧ વ્રતની ફરજો બ્રહ્મવતાર હોય. ૨ શીળવાન હોય. ૩ ગુણવાન હોય. ૪ ઝલુ બવહારી હોય. ૫ ગુરની સુશ્રૂપા કરનાર હોય. ૬ અને પ્રવચનમાં કુશળ હોય. તેજ બાવ આવક કહેવાય છે.

ગાથા.

તથાચણ્ણ જાણ્ણ-મિણ્ણ પહિસેવણેસુ ઉજ્જુત્તે

કચવચકમ્મોચઠ્ઠા-ભાવત્થો તસ્સિમોહોદ્દ ॥૧॥

૧ કૃતવ્રતકર્મ નું સ્વરૂપ કહે છે.

બાવ શ્રાવક-વ્રતોનું સ્વરૂપ સાંભળે છે, અને બરાબર તેને નિશ્ચય કરી જાણે છે. પશ્ચાત્ વ્રતોને ગ્રહણ કરે છે, અને તેને બરાબર પાળે છે, એ ચાર બાબતમાં કૃતવ્રતકર્મા શ્રાવક, ઉદ્યમવાન હોય છે તેવો શ્રાવક-વિનય અને બહુમાન પૂર્વક ગીતાર્થ ગુર પાસેથી વ્રતનું સ્વરૂપ સાંભળે છે, વિનય એટલે ગુરના સામે ઉડીને જવું ગુર આવે ત્યારે ઉભા થઈ પગે લાગવું. ગુરને વાંદવા અને ગુરના પર બહુ પ્રીતિ ધારણ કરવી તે બહુમાન જાણવું. વિનય અને બહુમાન પૂર્વક, ગીતાર્થ ગુર પાસે વ્રતોનું સ્વરૂપ સાંભળતાં ગુરના બોધની હૃદયમાં અસર થાય છે, અને જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ખરે છે. કોઈ ધર્ત હોય છે તે ઉપરથી વાંદણાં વગેરે દેષ વિનય પૂર્વક પરિજ્ઞાનને માટે સાંભળે છે-પણ મનમાં બહુમાન ન હોય, કારણ કે તે ભારે કર્મી હોય છે. તેવા જીવો સાંભળીને આત્માર્થી-પણ પામી શક્તા નથી. ખીજો હૃદયમાં ગુરનું બહુમાન કરે-પણ માંદો હોય ઇત્યદિ શકિત વિકલતાથી વિનય કરતો નથી. ત્રીજો કલ્યાણના સમૂહને તુર્ત પામનાર હોવાથી સુદર્શન શેઠની માફક વિનય અને બહુમાન પૂર્વક ગુર ઉપદેશને સાંભળે છે.

કોઈ ભારે કર્મી વિનય અને બહુ માન રહિત હોય છે અને તે ઉપદેશને સાંભળે છે. પણ આગમ પ્રમાણે ચાલનાર ગુરએ એવા વિનય બહુમાન હીન જનને કંઈ પણ સંભળાવવું નહીં.

શ્રી સ્થાનાંગસૂત્રમાં ચારજણ વાચના દેવાને અયોગ્ય કહ્યા છે તે નીચે મુજબ.

૧ અવિનીત ૨ વિકૃતિ રસિક ૩ અવિન્નેષિત પ્રાભૂત અને ૪ અતિકપાથી અવિનયીને ઉપદેશ આપનાર ફેકટ કલેશ પામે છે. વિનય વિના જીજ્ઞે સાંભળવામાં આવે છે તે તે સમ્યક્ષણે પરિણમતું નથી. વિનયવંતને પણ અધિકાર પ્રમાણે વિભાગ પાડીને મધુરવાણીથી જ્ઞાનાદિકની વૃદ્ધિ કરે એવો ઉપદેશ આપવો. સૂત્ર અને તેના અર્થથી સંયુક્ત હોય છે તે ગીતાર્થ કહેવાય છે. ઉપદેશ દેવાનો અધિકાર ગીતાર્થ ગુરનો છે. ગીતાર્થ વિના અન્ય કદાપિ

૯

અસત્ય પ્રરૂપણા કરી શકે. અને દ્રવ્યક્ષેત્ર કાળ અને ભાવ પૂર્વક ઓતાનો અધિકારતપાસ્યા વિના ઉપદેશ આપે અને તેથી પોતાને તથા ઓતાને લાલ ચર્ધ શકે નહીં માટે ગીતાર્થ ગુરૂ પાસેથીજ ઉપદેશ સાંભળવો.

ઉપદેશ સાંભળ્યા બાદ અભ્યુત્પત્તોના ભેદનું જ્ઞાન કરે. શ્રાવકવ્રતના બંગનું જ્ઞાન કરે. પ્રથમવ્રત સાંભળનારને પહેલું મહાવ્રતોનું સ્વરૂપ બતાવવામાં આવે છે ત્યાર બાદ તેન સ્વીકારી શકે તો અભ્યુત્પત્તું સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે. યતિવ્રત લેવામાં અસમર્થને સાહુએ શ્રાવકવ્રતની દેશના દેવી. શ્રાવકે વ્રતોનું ગુરૂગમ પૂર્વક સૂક્ષ્મ જ્ઞાન કરવું. બારવ્રતનું સામાન્ય અને વિશેષ પ્રકારે સ્વરૂપ સમજવું. બાર વ્રતના નામ નીચે મુજબ જાણવાં.

૧ સ્થૂલપ્રાણાતિપાત વિરમણ-૨ સ્થૂલમૃષાવાદવિરમણ-૩ સ્થૂલ અદત્તાદાન વિરમણ-૪ સ્વદારા સંતોષ અને પરભ્રૂવિરમણ વ્રત-૫ પરિગ્રહ પરિમાણ-૬ દિક્ પરિમાણ-૭ મોગોપમોગવિરમણવ્રત-૮ અનર્થદળવિરમણ વ્રત-૯ સામાયિક વ્રત-૧૦ દેશાવગાશીકવ્રત-૧૧ પૌષધોપવાસવ્રત-૧૨ અતિચીસંવિભાગવ્રત-પહેલાં પાંચ અભ્યુત્પત્ત-પશ્ચાત્ત વ્રણગુણુવ્રત અને છેવટના ચાર શિક્ષાવ્રત જાણવાં.

એ બારવ્રતનું સ્વરૂપ વર્ણવતાં મંથ ગૌરવતા થાય, માટે અત્ર વિશેષતઃ સ્વરૂપ વર્ણવ્યું નથી. વિશેષ જિગ્ઞાસુએ ગુરૂ પાસેથી બારવ્રતનું સ્વરૂપ ધારવું એ બારવ્રતોને ગુરૂની પાસે ટુંકા વખત માટે અથવા યાવજીવ પર્યંત શ્રાવક અંગીકાર કરે છે. કપટી પુરૂષને ગુરૂએ વ્રત આપવાં નહિ, કદાચ હમ્મસ્થપણથી શક્યપણું નહીં ઓળખાવાથી ગુરૂ તેને વ્રત આપે છતાં ગુરૂતો નિર્દોષ ગણાશે. કેમકે ગુરૂના પરિણામ શુદ્ધ છે. શુભ આશયથી કાર્ય કરવાથી દોષ લાગતો નથી.-પરિણામ છતાં પણ ગુરૂ પાસે વ્રત લેવાથી વ્રત પાલનની દ્રઢતા થાય છે. રોગ અને ઉપસર્ગો આવી પડતાં પણ શ્રાવકો મહેત્ર વ્રતોને બરાબર પાળે છે.

દિવ્ય, માનુષ્ય, તિર્યક અને આત્મસંવેદની, ઉપસર્ગો પ્રત્યેક ચાર ચાર પ્રકારનાં છે. ચારને ચારે ગુણતાં ઉપસર્ગના સોળ ભેદ થાય છે, હાસ્ય, પ્રદોષ, ઇર્ષ્યા અને માયા એ ચાર ભેદે દિવ્ય ઉપસર્ગ જાણવા, હાસ્ય, પ્રદોષ, ઇર્ષ્યા અને કુશળ પ્રતિસેવના એ ચાર ભેદે મનુષ્યના ઉપસર્ગો જાણવા. ભયથી, દ્રેષથી, ભોજનાર્થત્વથી અને બચ્ચાં તથા સ્થાનને રાખવાના હેતુથી એ ચાર પ્રકારે તિર્યકના ઉપસર્ગો જાણવા. કામદેવની મારક અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગો આવતાં છતાં પણ અડગ રહીને લાવ શ્રાવક મહીત વ્રતોને પાળે છે.

૬

ગાથા.

આચયણં સુ નિસેવદ્, વજ્જદ પરમેહ પવિસળમકજ્જે
 નિચ્ચમણુન્નમહવેસો, ન મળદ સવિચારવચણાદં ॥૧॥
 પરિહરદ બાલકીલં, સાહદ કજ્જાદં મહુરનીરૂંદ
 દયછીન્નિવહસીલજુતો-વિન્નેઓ સીલવંતો ત્થ ॥૨॥

ગાથા.

દ્વિતીય શીલવત્ સ્વરૂપ—ખીન લક્ષણને ધારણ કરનાર ભાવ શ્રાવક
 ન્યાં શીલવંત બહુશ્રુત અને ચારિત્રના આચારવાળા ધણા સાધર્મીયંદુઓ
 રહેતા હોય તેને આચતન કહે છે. તેા સ્થાનને એનારો હોય
 છે, તેવો ભાવ શ્રાવક ધારણ વિના બીડ્યોની પડીઓમાં રહેતો નથી. ચો-
 રોના સ્થાનમાં રહેતો નથી. ઇત્યાદિ દુષ્ટ સ્થાનનો ત્યાગ કરે છે. ન્યાં સમકિત
 અને ચારિત્રનો નાશ થાય એવી વિકૃતિ થી હોય તે બહુ દુષ્ટ અનાયતન જ્ઞણુવું.
 તે વગર પ્રયોજને ધરધણીની આજ્ઞા સિવાય અન્યના ધરમાં પ્રવેશ
 કરતો નથી. તેના ધરમાંથી કંઈ જતું રહે છે; તો તેનાપર ખાલી આ
 શંકા આવે છે.

ભાવશ્રાવકે દેશકાળને અનુસરીને સાદો યોગ્ય વેપ ધારણ કરવો. અને
 રાગદ્વેષની ઉત્પત્તિ રૂપ વિકાર થાય તેવી વાણી બોલવી નહીં. મૂર્ખ જનને
 આનન્દ દેનારાં એવાં જૂગટું વગેરે અકાર્ય વજ્જવાં. એ પાંચમું શીલ જ્ઞણુવું.
 મનુષ્યોની સાથે કામ પડે છે તે ભાવશ્રાવક મધુર વાણીથી બોલે છે એ છઠું શીલ
 જ્ઞણુવું. પૂર્વેકત છ પ્રકારના શીલથી જે યુક્ત હોય તે અત્ર શ્રાવકના
 વિચારમાં શીલવંત જણવો.

ત્રીજા ગુણવત્સ્વરૂપ ને કહું છે

ગુણો ધણા પ્રકારના છે તો પણ પાંચ ગુણોવડે અત્ર ગુણવત્ સ્વરૂપ
 દર્શાવવામાં આવે છે.

ગાથા.

સજ્જાણ કરણમિય, વિણ્યામિય નિચ્ચમેવવજ્જુતો
 સવ્વથળમિનિવેસો-વહદરૂદં સુદુ જિણવચણે ॥ ૩ ॥

ભાવ શ્રાવક સ્વાધ્યાયમાં-ક્રિયાનુષ્ઠાનમાં અને વિનયમાં નિત્ય તત્પર
 હોય છે. સર્વ બાબતોમાં કદાગ્રહ રહિત હોય છે. અને જિન વાણીમાં સારી
 રચિ ધારણ કરે છે.

૧ સ્વાધ્યાય—ભાવ શ્રાવક પ્રતિદિન અપૂર્વ શ્રુતનું ગ્રહણ કરે છે. પઠન
 કરે છે, વાચન, પૃચ્છના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા, અને ધર્મ કથા એ પાંચ પ્રકારનો

૧૦

સ્વાધ્યાય જાણ્યો. ગુરૂ પાસે અભ્યાસ કરતાં. પલાંડી ઓઠીંગણુ-પાદપ્રસારણુ અને વિકથા તથા હાસ્યનો ત્યાગ કરવો. આસન કે શય્યામાં રહી પુછવું નહી, પરંતુ ગુરૂ પાસે આવીને ઉત્કટાસને ખેસી ખે હાથ જોડી પુછવું. નિદોષપણે પદ્મછેદ પૂર્વક શ્રાવકે સ્વનું સ્મરણ કરવું તે પરાવર્તન જાણવું. અનુપ્રેક્ષા એટલે અર્થનું ચિન્તવવું. જિનાગમમાં કુશળ એવા ગુરૂએ સંભળાવેલા સૂત્રોના અર્થ સંબંધી વિચાર કરવો. એકાગ્ર મનથી તત્ સંબંધી રહસ્યો વિચારવાં.

ગુરૂની કૃપાથી જે શુદ્ધોપદેશ સમગ્રયો હોય, ગુરૂએ જેજે તત્ત્વો સમગ્રગ્યાં હોય તેમજ પોતાને અને અન્યોને ઉપકારક હોય તે કેવળ ધન વગેરે આજીવિકાનો ત્યાગ કરીને યોગ્ય જનોને સમગ્રવવાં. ભાવ શ્રાવક-ધર્મનાં તત્ત્વોના ધોધવડે આજીવિકા ચલાવતો નથી. જેના વડે આત્માનું કલ્યાણ થાય તે વડે પોતાની આજીવિકા ચલાવવાથી પરમાર્થ સુદ્ધિનો નાશ થાય છે. અને દોઢા માટે ધર્મકથા કરનારની પેઠે વર્તવાથી લોકોમાં ધર્મ કથાના નામે રળીખાનાર ગણાય છે. માટે ભાવ શ્રાવક સ્વાર્થ સુદ્ધિનો ત્યાગ કરીને ધર્મ કથા કરે છે. ગમે તે યોગમાં જોડાયલો મનુષ્ય સમય સમય પ્રતિ અસંખ્યાત ભવનાં પાપ અપાવે છે અને સ્વાધ્યાયમાં ઉપયોગી રહ્યો થકો મનુષ્ય તેથી પણ અધિક ભવનાં પાપ અપાવી શકે છે. સ્વાધ્યાયથી પ્રશસ્તધ્યાન રહે છે સ્વાધ્યાય ઉત્તમ તપ છે. સ્વાધ્યાયથી સર્વ પરમાર્થ તત્ત્વોનું જ્ઞાન થાય છે.

૨ ક્રિયાનુષ્ઠાન—તપ, નિયમ અને વન્દન વગેરે કરવામાં ભાવ શ્રાવક નિત્ય ઉદ્યમવંત રહે છે. બાર પ્રકારે તપ જાણવું. રસ્તે ચાલી થાકેલા તપસ્વી તથા લોચ કરનાર મુનિને ઘી વગેરે દેવાની યાખનના અભિચહને નિયમ કહે છે. રસ્તે ચાલી થાકેલા જ્ઞાન, જ્ઞાન ભણનાર, ‘લોચકરનાર’ તેમજ તપસ્વી સાધુને ઉત્તર પારણે ઠીધેલું દાન બહુ ફળવાળું થાય છે.

વંદના એટલે જિન પ્રતિમા તથા ગુરૂને વન્દન કરવું, જિન પૂજા કરવામાં ભાવ શ્રાવક નિત્ય તત્પર રહે છે.

૩ વિનય—ગુણીજનો પ્રતિ અભ્યુત્થાન વગેરે વિનય જરૂર ખતાવવો જોઈએ. પાસે આવેલા દેખીને ઉડીને ઉભા થઈ ખે હાથ જોડવા. ગુરૂવચ્ચે આવતા જોઈને તેમની સામે જવું અને મસ્તકે અંજડી યાંધવી અને પોતે પોતાના હાથે આસન આપવું ગુરૂજન ખેડા પશ્ચાત્ ખેસવું તેમને વન્દન કરવું. તેમની બહુ પ્રેમથી ઉપાસના કરવી અને ગુરૂ જાય ત્યારે વળાવવા જવું ભાવશ્રાવક એ આઠ પ્રકારે વિનયને સેવે છે.

૧૧

૪ અનભિનિવેશ—જે કદાચહ રહિત હોય છે તે ગીતાર્થનું વચન સત્ય કરી માને છે—મોહનું જેર ટળવાથી અભિનિવેશ (કદાચહ) રહેતો નથી. કદાચહી મનુષ્ય-પોતાના કદાચહથી સત્પુરુષોના વચનનો તિરસ્કાર કરીને મોહની વૃદ્ધિ કરે છે—કદાચહ રહિત હોય છે તે સૂત્રોનાં રહસ્યોને સારી રીતે સમજી શકે છે, ધર્મ સંબંધી ઉપદેશને કદાચહ ત્યાગીને હૃદય-માં ધારણુ કરે છે—કોઈ આખત ખોટી સમગ્રતા પછી તેને પકડી રાખતો નથી. ખોટી આખતનો કદાચહ કરીને પક્ષ પાડતો નથી—જે જે પદાર્થો જે જે અંશે સત્ય સમગ્ર છે તે તે અંશે તે તે આખતોનો સ્વીકાર કરે છે. એકદમ કોઈ આખતને દુષ્ટિરાગથી માની શ્વેષ ગદ્યાપુચ્છ પકડનારની પેઠે હક કરતો નથી—શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—મોહનો ઉછાળો ટળતાં કોઈ આખતમાં આચહ રહેતો નથી—કોઈ આખતમાં પ્રથમ જુદો અભિપ્રાય. ચહ અંધારો હોય અને પાછળથી કોઈ સાચું સમગ્રવે તો તુર્ત કદાચહને છોડી દે છે. ભાવ શ્રાવક તીર્થંકર, ગણુધર અને ગુરુનું વચન તહતિ કરીને કયુલ રાખે છે.

૫ જિનવચનરુચિ—સાંભળવામાં અને કરવામાં શ્રદ્ધાપૂર્વક જે ઇચ્છા થાય છે તેને રચિ કહે છે. સુશ્રુયા— ધર્મરાગ અને યથારાકિત ગુરુ અને દેવનું નિયમ પૂર્વક વૈવાવૃત્ય કરવું—એ સમ્યગ્ દષ્ટિનાં ચિન્હ છે.

પાંચ ગુણુ અન્ય આ પ્રમાણે છે. સૂત્ર રચિ—અર્થ રચિ—કરણુ રચિ—અનભિનિવેશ રચિ—અને પાંચમી અનિદ્દિતોત્સાહતા એ પાંચ ગુણુ ગુણુવાનુ હે.ય. ચોથા ઋજુવ્યવહારગુણને કહે છે.

ગાથા

उज्जुववहारो चउहा-जहत्थमणणं अवंचिगा किरिया

हुंतावंचिपगासण-मितीभावोय सम्भावा = ॥४॥

ઋણુ વ્યવહાર ચાર પ્રકારે છે. યથાર્થસચ્ચન—અવંચક્રિયા—જતા અ-પરાધને પ્રકાશ અને ખરે ખરીભાવ.

સરળ ચાલતું તે ઋણુવ્યવહાર કહેવાય છે—પરને ઠગાની છુદ્ધિથી ધર્મને અધમ અને અધર્મન ધર્મ કદી ભાવ શ્રાવકો વહતા નથી પણ સાચુને મધુર બોલે છે કય વિક્રપતા સાટાઓમાં પણ ઓશુ અધિક મૂલ્ય કરતા નથી. રાજસભામાં ખોટું બોલી કોઇને દૂષિત કરતા નથી. મન, વચન, અને કાયાની ક્રિયાઓત્રે તે અન્યને વંચવા માટે કરતા નથી. ધર્મની ક્રિયાઓમાં પણ છેતરાતી છુદ્ધિ ધારણુ કરતા નથી. પોતાના અપરાધો જે જે

૧૨

થયા તે તે અપરાધોનાં પ્રકાશ કરીને પછીથી તે અપરાધોને ન કરવા માટે પ્રતિજ્ઞા કરે છે. ભાવ શ્રાવકો ખરા ભાવથી નિષ્કપટ મૈત્રી ભાવને ધારણુ કરે છે. સર્વ જીવોની સાથે પરમાર્થ યુદ્ધિથી મૈત્રી ભાવને ધારણુ કરે છે— જગતના સર્વજીવોને પોતાના મિત્ર સમાન જાણુ છે. ભાવ શ્રાવકો કોઈપણ જીવની સાથે વૈરભાવ ધારણુ કરતા નથી. શ્રી શ્રીપાલગાળની પેઠે સર્વત્ર મૈત્રીભાવને ધારે છે. શરૂતા કરીને જોયો મિત્ર કરવા ઈચ્છે છે તેઓ પાપ કરીને ધર્મ કરવા ઈચ્છે છે, કોઈ પણ પ્રકારના સ્વાથ વિના સર્વ જીવોની સાથે મિત્રતા રાખતાં ચિન્તા શોક વગેરે માનસિક પીડાઓ ઉત્પન્ન થતી નથી. નિષ્કપટ ભાવથી મૈત્રી કરનારા ભાવ શ્રાવકો, રાજા, પ્રધાન વગેરે અનેક મનુષ્યોને પ્રિય થઈ પડે છે. (નિષ્કપટ ભાવથી મૈત્રી કરનારા ભાવ શ્રાવકો, સર્વત્ર વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય થાય છે. તેઓની પરમાર્થ મૈત્રીથી દુશ્મનો પણ તેમના દાસ જેવા બને છે અને તે સર્વત્ર પૂજનીય થઈ પડે છે, મન, વચન અને કાયાથી શ્રેષ્ઠ સરલતા ધારણુ કરનારા ભાવ શ્રાવકો સત્ય ધર્મને આરાધી શકે છે ગુરૂનો વિશ્વાસ તથા પ્યાર મેળવી શકે છે, ગુરૂની કૃપાના ધરણુ તેઓ બને છે. તેઓના ઉપર તેમના પ્રસંગમાં આવેલાને અવિશ્વાસ કદી આવતો નથી. તેવા શ્રાવકોનું સર્વત્ર સર્વથા પ્રમાણિકપણું પ્રસરે છે. પોતાના આત્માનું કલ્યાણુ કરે છે. અને અન્યોને પણ ઉચ્ચ પદવી પર ચઢાવી શકે છે.

ગુરુસેવા નામના પાંચમા ગુણને કહે છે.

ગાથા

સેવાઈ કારણેણય—સંવાયણભાવજો ગુરુજણસ્ત.

હુસ્તૂલણ કુળંતો—ગુરુ મુસ્તુઓ હવઈ ચઢહા ॥ ૧ ॥

ગુરૂજનની સેવા વડે અન્યોને તેમાં પ્રવર્તાવવા વડે, આપધાદિક આપવા વડે તથા ચિન્તાના ભાવે ગુરૂજનની સુશ્રુષા કરતો થકો ચાર પ્રકારે ગુરૂ સેવક હોય છે.

મા આપ વગેરે પણુ ગુરૂ ગણાય છે પણુ અત્ર ધર્મના પ્રસ્તાવથી આચાર્ય ઉપધ્યાય સાધુ પ્રસ્તુત છે માટે તેમને ઉદ્દેશીનેજ ગુરૂ સેવકની વ્યાખ્યા કરવી. ગુરૂનુ લક્ષણુ કહે છે.

ગાથા

ધર્મજ્ઞો ધર્મ કર્તાચ—સદા ધર્મપ્રવર્તકઃ

મુષ્વેમ્પો ધર્મશાસ્ત્રાણાં—દેશકો ગુરુ રચ્યતે ॥ ૧ ॥

૧૩

ધર્મનો જાણ, ધર્મનો કરનાર, સદા ધર્મનો પ્રવર્તાવનાર, ધર્મશાસ્ત્રોનો મનુષ્યોને ઉપદેશ દેનાર ગણાય છે. ગુરૂના અદ્વૈતે ગુરૂજન કહ્યા તે બહુપણું સમજાવવાને માટે જ. તેથી જે કોઈ ગુરૂ લક્ષણથી લક્ષિત હોય તે સર્વ ગુરૂજન શબ્દથી પ્રહણ કરવા.

શ્રાવક, શ્રીસદ્ગુરૂના ધ્યાનયોગમાં વિદ્ય નહીં નાંખતાં વખતસર તેમની સેવા કરે છે. ગુરૂની સેવામાં મીઠા મેઘા માને છે. ગુરૂની સેવા ચાકરી કરવામાં કદી પાછી પાની કરતો નથી. ગુરૂની સેવા કરવામાં અત્યંત ઉત્સાહને ધારણ કરે છે. ગુરૂની સેવામાં તન મન અને ધનનો વ્યય કરે છે.

તેમજ ગુરૂના ગુણનું વર્ણન કરીને અન્યોને પણ સેવામાં પ્રવેશાવે છે. ગુરૂ સેવામાં જે રહસ્ય સમાયતું હોય છે તે અન્યોને ન્યાયયુક્તિ કથા વગેરેથી સમજાવે છે. ગુરૂના ખરા ગુણો બોલીને અન્યોને ગુરૂના રાગી બનાવે છે. ગુરૂને ઔષધ અને લૈષજનું દાન કરે છે. ગુરૂને સંયમ સાધવામાં મદદકાર અને છે. અન્યો પાસે પણ ઔષધ લૈષજ વગેરે ગુરૂને અપાવે છે અન્ન પાન અનેક જાતનાં ઔષધ-રંગોહરણ મુખવસ્ત્રિકા, કંબલ વસ્ત્ર, પાત્ર, પુસ્તક પાનાં અનેક જાતના ઉપાશ્રયો, દંડાદિક ધર્મના ઉપકરણો પાટ, પાટલા વગેરે જે જે ધર્મસાધન હેતુઓ હોય તેનું દાન કરે છે અને અન્ય મનુષ્યોને પણ પૂર્વોક્ત વસ્તુઓનું દાન દેવામાં પ્રેરણા કરે છે. મન વચન અને ક્રિયાએ પ્રતિદિન મુનિયેની ઉત્તમ સેવા કરે છે. તે આવતા ભવોમાં નીરોગી થાય છે. શ્રાવક સદા ગુરૂનું બહુ માન રાખે છે અને તેમના અભિપ્રાયને અનુસરીને ચાલે છે.

ગાથા

સુત્તે અલ્પેય તદ્વા—ઉસ્સગ્ગવવાય માય વવહારે

જો કુશલંતં પત્તો —પવચણ કુશલો તઓ છદ્ધા ॥ ૬ ॥

સૂત્રમાં, અર્થમાં, તેમજ ઉત્સર્ગમાં, અપવાદમાં, ભાવમાં અને વ્યવહારમાં જે કુશળતાને પામ્યો હોય તે છ પ્રકારે પ્રવચન કુશલ ગણાય છે, શ્રાવક, દશ વૈકાલિક સૂત્રના છજીવણિયા અધ્યયન સુધીનું સૂત્ર અને અર્થ ધરી શ્રાવકને પણ પ્રહણ શિક્ષા રૂપે રહેલ છે, પંચસંગ્રહ. કર્મપ્રકૃતિ વગેરે શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરે. સુગુરૂની પાસે સૂત્રનો અર્થ સાંભળે ગુરૂને તીર્થ કહ્યું છે.

જિન સિદ્ધાંતોમાં પ્રસિદ્ધ એવા ઉત્સર્ગ અને અપવાદને જાણે, સારાંશ કે કેવળ ઉત્સર્ગ વા કેવળ અપવાદ માર્ગને નહીં પકડતાં—ઉત્સર્ગ અને અપવાદને ઉચિત અવસર ઓળખી આદરે. ઉંચાની અપેક્ષાએ નીચું કહેવાય છે. અને

૧૪

નીયાની અપેક્ષાએ કુંચું કહેવાય છે, જેટલા ઉત્સર્ગ તેટલા અપવાદ માગ જાણવા. વિધિસારધર્માનુષ્ઠાનમાં ભાવશ્રાવક બહુ માન ધારણ કરે છે. દેવ ગુરૂ વન્દનાદિકમાં હમેશાં પ્રીતિ અને ભક્તિને ધારણ કરે છે. સામગ્રી ન હોય તો પણ વિધિ આરાધનાના મનોરથને ભાવ શ્રાવક છોડતો નથી અને તેથી ભાવ માત્રથી પણ તે આરાધક થાય છે. ભાવ શ્રાવક, દેશકાળને અનુરૂપ ગીતાર્થના વ્યવહારને જાણે છે. આ દેશ આખાદ કે દરિદ્રત વાળો છે. કાળમાં સુકાળ અને દુઃકાળ વગેરે આદિ શબ્દથી સુત્રાભ-દુર્લાભ ભક્તિભાવ વગેરેને જાણી શકે છે કહેવાનો સારાંશ કે; ———

ઉત્સર્ગ અપવાદના જાણુ અને ગુરૂલાઘવમાં નિપુણ એવા ગીતાર્થોએ દેશ-કાળ અને ભાવ જોઈને જે વ્યવહાર સારો આવર્યો હોય તેને દૂષે નહીં આવું વ્યવહાર કુશળપણું તે જોડો ભેદ જાણવો. જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર વગેરે સર્વ ભાવોમાં જે કુશળ હોય તે પ્રવચન કુશલ શ્રાવક જાણવો.

આ પ્રમાણે ભાવ શ્રાવકનાં ક્રિયાગત એટલે ક્રિયામાં રહેલાં આ હલિંગ (ચિન્હ) જાણવાં. આ પ્રમાણે ક્રિયાગત જ હલિંગને ધારણ કરે છે તે માત્ર શ્રાવક જાણાય છે. ભાવક થવા માટે સદા કાળ એ હલિંગની પ્રાપ્તિ કરવી જોઈએ, ગુણ વિનાનો ઘટાટોપ અપમાં આવતો નથી. આ હલિંગથી ભાવ શ્રાવકપણું પ્રાપ્ત થતાં મુક્તિના સમ્મુખ ગમન કરી શકાય છે. મુક્તિના સમ્મુખ ગમન અને મુક્તિની પ્રાપ્તિ માટે જે શ્રાવકતરીકે નામ માત્રથી કહેવાતા હોય તેઓએ આ જ ક્રિયાગત હલિંગની પ્રાપ્તિ માટે સદ્ગુરૂ ગમ પૂર્વક ખરા અંતઃકરણથી પ્રયત્ન કરવો. પોતાનો અધિકાર તપાસવો શ્રાવકને: અધિકાર પ્રાપ્ત કરવા બનતા ઉપાયો કરવા. ભાવ શ્રાવકના આવા ગુણો પ્રાપ્ત થતાં મનુષ્યો ઉચ્ચ ભૂમિકાના અધિકારી થાય છે. તેમનો આત્મા દોષોનો ટાળીને ગુણનો પ્રકાશક બને છે. આ ભવમાં પણ શાંતિની વાનગી પામી પરભવમાં પણ ઉચ્ચ ગુણસ્થાનકભૂમિપર ચઢીને મુક્તિ ગૃહમાં પ્રવશ કરે છે. ગુણો માટે કાળજી હોય છે તો ગુણો પ્રાપ્ત થાય છે. ભાવ શ્રાવક થનારાઓને શિખામણ કે તેઓએ આ ગુણોને વાંચી પારકી પંચાયતમાં પડવું નહીં અને અન્યોની આગળ પાછળ ટીકા કરવા મંડી જવું નહીં. પોતાનામાં તે ગુણો કેવી રીતે પ્રગટે તે માટે એકાગ્ર ચિત્તથી ઉદ્યમ કરવો. જે મનુષ્ય પોતાનામાં એ જ ગુણો લાવે છે તે અન્યોને પણ આરીસાની પેઠે સુધારવા હેતુભૂત થાય છે તેમના ચારિત્રની અન્યોના ઉપર સારી અસર થાય છે હવે ભાવ શ્રાવકના સત્તર ગુણ (લક્ષણ) ને કહે છે:—

૧૫

“ ગાથા ”

इत्थि दियत्थससार विसय आरंभ गेह दंसगओ
 गङ्गरिगाइपवाहे पुरस्सरं आगमपवित्ती--१
 दाणाइजहासत्ती पवत्तणं विहि अरत्तदुडेय
 मज्झत्यमसंबद्धो परत्थकामोवभोगीय--२
 वेसा इव गिहवासं पालइ सत्तरसयपयनिबद्धंतु
 भावगयभावसावग लरकणमेयं समासेण--३

સ્ત્રી, ઇન્દ્રિય, અર્થ, સંસાર, વિષય, આરંભ, ઘર, ગાડરીયો પ્રવાહ, આગમ પુરસ્સર પ્રવૃત્તિ, યથાશક્તિ દાનાદિકની પ્રવૃત્તિ. વિધિ. અરકતદ્વિષ્ટ. ૨. સ્થ. અસંબદ્ધ. પરાર્થકામોપભોગી. અને તેમજ વેશ્યાની પેઠે ઘરવાસને પાગનાર એમ સત્તર ભાવ શ્રાવકનાં લક્ષણ ગણવાં.

પ્રથમ ગુણ ગાથા—

इत्थिअणत्थभवणं, चलच्चित्तंनरयवत्तिणी भूयं ।
 जाणतोहियकामी, वसवत्तीहोइ नहुतीसे. ॥१॥

ભાવશ્રાવક. સ્ત્રીપર થતા મોહને ગુણકારક ગણે નહીં,—સ્ત્રીના ૩૫ રંગમાં આસક્ત થાય નહીં. વિષયની વાસનાના ત્યાગનિમિત્તે સ્ત્રીને નરકની ખાણ છે એમ ક્રૂર વૈરાગ્ય માટે થતા મોહને નિવારવા અર્થે વિચારે. પરંતુ મનમાં એવો નિશ્ચય ન કરે કે સ્ત્રી માત્ર નરકની ખાણ છે. અપેક્ષાએ આ વાત સમજવાની છે. મોહનાવશથી સ્ત્રીમાં જે વિષયરાગ ઉત્પન્ન થાય છે તેને યોગ્ય ગણે નહિ. ભાવશ્રાવિકા પણ આ પ્રમાણે પુરૂષ પ્રતિ વિચાર કરે, સાંસારિક વિષય સુખની ભ્રાન્તિમાં જીવન વહન કરવું એ કંઈ માનવ ભવવું ફળ નથી. શારીરિક વિષય સુખની દશા ક્ષણિક છે, ક્ષણિક સુખના સ્વાર્થમાં ઉત્તમ જીવંતોનો વ્યર્થ નાશ કરવો એ કંઈ સત્ય વિવેક ગણાય નહીં.

મોહના વશે પુરૂષો સ્ત્રીઓમાં ફસાય છે અને મોહના વશે સ્ત્રીઓ પુરૂષોમાં ફસાય છે, વિષયની ભુદ્ધિથી એક ખીજનો રાગના યોગે સંબંધ બાંધવો તે સ્વાર્થ સંબંધ ગણાય છે. વિષયના સ્વાર્થ પર્યંત એવો સ્ત્રી પુરૂષનો રાગ સંબંધ ટકી શકે છે પણ પશ્ચાત્ત વિષય સ્વાર્થના નાશ તે સંબંધ ટકી શકતો નથી. ભાવશ્રાવક પ્રજ્ઞેત્પત્તિ આદિ હેતુથી મોહથી સ્ત્રીના સંબંધમાં આવે છે પણ જલકમલની પેઠે નિર્જેપ રહે છે. ભાવ શ્રાવકો ખરેખર કારાગ્રહ સમાન સ્ત્રી સંબંધથી

૧૬

છૂટા થવાને મનોરથ કર્યા કરે છે. ભાવશ્રાવિકાઓ પણ તે પ્રમાણે કરે છે.

ગાથા.

ઈન્દિયચવલ તુરંગે, દુગ્ગઈમગ્ગાણ ધાવિરેનિચં ।

માવિય મવસ્સરુવો, હંમઈસન્નાગરસીહિ ॥ ૨ ॥

ભાવશ્રાવકનો દ્વિતીય ગુણઃ ॥ ઇન્દ્રિયો રૂપ ચંચળ અશ્વેનો દુર્ગતિ માર્ગ પ્રતિધાવનારા છે. સંસારના સ્વરૂપની ભાવના કરનારો ભાવશ્રાવક તે ઇન્દ્રિયો રૂપ અશ્વેને જ્ઞાનરૂપ રસીથી વશમાં રાખે છે. સ્પર્શોન્દ્રિય, રસનોન્દ્રિય, ઘ્રાણોન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય, શ્રોતોન્દ્રિય એ પાંચ ઇન્દ્રિયોનું સ્વરૂપ દ્રવ્ય અને ભાવથી સમજવું. નિવૃત્તિ અને ઉપકરણ એ બે ભેદ ઇન્દ્રિયોના થાય છે. નિવૃત્તિ એટલે આકાર તે બાહ્યથી વિચિત્ર હોય છે, વિપયનું ગ્રહણ કરવા સમર્થ હોય તે ઉપકરણોન્દ્રિય કથાય છે. કારણ કે નિવૃત્તિ રૂપ ઇન્દ્રિય છતાં ઉપકરણોન્દ્રિયનો ઉપધાત થયો હોય તો વિપયનું ગ્રહણ થતું નથી

ઉપકરણોન્દ્રિય પણ દ્રવ્યોન્દ્રિયનો દ્વિતીય ભેદ અવયોધવો. ભાવોન્દ્રિયનું સ્વરૂપ તો આ પ્રમાણે છે. લબ્ધિરૂપ અને ઉપયોગરૂપ- તે તે ઇન્દ્રિયાવરણોના ક્ષયોપશમનો જે લાભ થાય તે ભાવોન્દ્રિય લબ્ધિ જાણવી. તત્તત્ ઇન્દ્રિયાવરણ ક્ષયોપશમ રૂપ લાભની પ્રાપ્તિ થએ છતે દ્રવ્યોન્દ્રિયોની પ્રાપ્તિ થાય છે. દરેક ઇન્દ્રિયો પોતપોતાના વિપયનો વ્યાપાર કરે તે ભાવોન્દ્રિય ઉપયોગ જાણવો. ઇન્દ્રિયનો એક વખતે એક ઉપયોગ હોય છે તેથી એક ઇન્દ્રિયવડે જાણી શકાય છે માટે ઉપયોગના હિસાબે એકેન્દ્રિય હોય છે.

ત્યારે દ્વિન્દ્રિય વગેરેના ભેદો કેમ પડે છે તેના ઉત્તરમાં જાણવાનું કે શેષ ઇન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ જીવોના એકેન્દ્રિયાદિક ભેદો પડે છે. તેમજ લબ્ધિની અપેક્ષાએ સર્વે પંચેન્દ્રિય છે. જે માટે બુદ્ધલાદિકને શેષ ઇન્દ્રિયોનો પણ ઉપલબ્ધ જણાય છે. તેને તત્તત્ ઇન્દ્રિયાવરણક્ષયોપશમનો સંભવ જણાય છે. પંચેન્દ્રિય મનુષ્યની પેઠે બુદ્ધલ વૃક્ષ વિપયનો ઉપલબ્ધ કરે છે છતાં બાહ્ય ઇન્દ્રિયોના અભાવે તે પંચેન્દ્રિયજાણતો નથી. જેમ કુંભાર સુઘ રહ્યો હોય છતાં કુંભ બનાવવાની શક્તિવાળો હોવાથી તે કુંભાર જણાય છે તેમ તે બુદ્ધલવૃક્ષાદિ બાહ્ય ઉપાધના અભાવે લબ્ધેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ પંચેન્દ્રિય જણાય છે.

૧૯

મોહના યોગે ઇન્દ્રિયો પોતાપોતાના વિષયો ગ્રહણ કરવામાં તત્પર બની જાય છે શરીરરૂપ રથ છે તેમાં આત્મારૂપ રાજા બેઠેલો છે. મન રૂપ સારથી ઇન્દ્રિયોરૂપ ઘોડાવડે રથને હાંકે છે, અને ઇષ્ટસ્થાન પ્રતિ પ્રયાણ કરે છે. ઇન્દ્રિયો રૂપ ઘોડાઓ બહુ ચપલ હોય છે. ચાર કપાયરૂપ ખાડામાં રથને નાંખી દેવામાં વાર લગાડતા નથી. મનરૂપ સારથી પણ બેસાન હોય છે તે ઇન્દ્રિયોરૂપ ઘોડાઓને ઉન્માર્ગે હાંકે છે. અને જ્ઞાન રૂપ રસી (દોરી) ને તથા દે છે. આત્મારૂપ રાજા પણ જે મોહરૂપ ધેનમાં ધેરાયલો હેય છે તો શરીર રથને સારથી કયા કોકણે હાંકી જાય છે તેનું બન રાખી શકતો નથી. શરીર રથ પણ દ્રઢ હોવો જોઈએ તેમાં બેસનાર આત્મારૂપ રાજા પણ જ્ઞાની અને સાવધાનતાવાળો હોવો જોઈએ. તેમજ મનરૂપ સારથીને આદેશ કરનાર હોવો જોઈએ અને મનરૂપ સારથીને પોતાના વશમાં રાખનાર હોવો જોઈએ. મનરૂપ સારથી પણ ઇન્દ્રિયોરૂપ ઘોડાઓપર કાબુ રાખનાર હોવો જોઈએ. જે આત્મા અને મન એ બે ઉચ્ચ જ્ઞાનથી સંસ્કાર પામેલા હોય છે તો ઇન્દ્રિય રૂપ અશ્વોને વશ કરી શકાય છે. આત્મારૂપ રાજાએ મનરૂપ સારથી કઇ તરફ શરીર રથને શામાટે હાંકે છે તેની સાંભળી રાખવી જોઈએ. ઇન્દ્રિયોરૂપ અશ્વો જ્યાં રથને ખેંચી જાય ત્યાં જવું ન જોઈએ. ઇન્દ્રિયો રૂપ અશ્વોના ઉપર કાબુ મુકવો જોઈએ. ઇન્દ્રિય અશ્વો મન સારથીની પ્રેરણા ચાલે છે. માટે આત્માએ મન રૂપ સારથીને હાથ માત્ર પણ છુટો ન મુકવો. જોઈએ. મનરૂપ સારથીના ભરોસાપર રથને ચલાવવા ન દેવો જોઈએ. સારથી રથ અને ઘોડાનો માલીક આત્મા રૂપ રાજા છે. જે તે મનરૂપ સારથીને વશ કરેતો રાગ દ્વેષના અભાવે ઇન્દ્રિયોરૂપ અશ્વોની પ્રવૃત્તિ તેને અંધન કારક થાય નહીં. સર્પની બે દાદાએ પાડી નાંખ્યા પછી સર્પ કોઈને કરડે છે તો ઝેર ચઢતું નથી. તેમ મનમાથી રાગ દ્વેષને દૂર કરતાં સાંસારિક વિષયોથી આત્મા બંધાતો નથી.

ઇન્દ્રિયો દ્વારા વિષયોને ગ્રહણ કરતાં રાગ અને દ્વેષથી લેપાયમાન થવું નહીં. કર્ણોન્દ્રિયથી અનેક પ્રકારના શબ્દો સાંભળતાં રાગદ્વેષ કરવો નહીં રાગ દ્વેષ વિના શ્રોતેન્દ્રિયદ્વારા શબ્દો સાંભળીને વિચક પૂરક શબ્દોનું જ્ઞાન કરવું. ધર્મ સંબંધી શબ્દોમાં પ્રશંસ્ય રાગ થાય છે તો તે આદરવા યોગ્ય છે જ્ઞાની પુરૂષો શબ્દોને જડ સમજે છે અને તેથી તે કર્ણોન્દ્રિયદ્વારા શબ્દોનું સાંભળી તત્ત્વભાગ ગ્રહણ કરે છે. ખરાબ શબ્દોની અસર મનપર થવા દેતા નથી. ભાવ શ્રાવકો દરેક વસ્તુઓને દેખે છે. પણ રાગદ્વેષ વિના સર્વ પદાર્થોનો વિન

૧૮

વેક ઠહિટથી દેખી તેઓનું સમ્મગજ્ઞાન કરે છે. નાક વડે સુગંધી અને દુ-
 ગંધી યુક્ત પદાર્થોને જાણવા જોઈએ. પણ તેમાં રાગ દ્વેષવળુ મન કરીને
 મુંઝાવું જોઈએ નહીં. ભાવશ્રાવકો સમભાવે સર્વ પદાર્થોને સુધે છે પણ
 તેમાં મુંઝાતા નથી. ભાવ શ્રાવકો અનેક પ્રકારના પદાર્થોના રસોને આસ્વા
 દે છે. પણ પણ તેમાં લેપાતા નથી. ભાવ શ્રાવકો સ્પર્શેન્દ્રિય દ્વારા અનેક
 પદાર્થોને સ્પર્શે છે, સ્પર્શનું જ્ઞાન કરે છે. પણ સ્પર્શમાં પ્રતિકૂળ કે અનુ-
 કૂળ યુક્તિની કલ્પના કરતા નથી. મનમાં પણ બાહ્ય પદાર્થો
 સંબંધી પ્રતિકૂળતા કે અનુકૂળતાને વસ્તુતઃ જોતા નથી
 મનમાં બાહ્ય પદાર્થો સંબંધી રાગ કે દ્વેષને ધારણુ કરતા નથી. ઇન્દ્રિયોના
 ક્ષયોપશમથી ઇન્દ્રિયો પોતપોતાનું કાર્ય કરવાનીજ. તેમાં ઇન્દ્રિયોના વ્યાપારને
 અટકાવવથી કશો ક્ષયદો થતો નથી. એમ કહેવામાં પણ અત્યંત વિચાર
 કરવાનો છે. પ્રારબ્ધકર્મ યોગે ઇન્દ્રિયો બાહ્ય પદાર્થોના ભોગ સમ્મુખ થાય છે
 તોપણ જ્ઞાનબળવડે મનની નિર્લેપતા કરવાથી પંચેન્દ્રિય વિષયોથી વિશેષ
 તઃ નિર્લેપમા રહી શકે છે. મન વશ રાખવાથી તૂણુ, અય, ખેદ, ચિન્તા,
 ક્લેશ વગેરે દોષોનો નાશ થાય છે અને તેથી ઇન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિ પણ હઠ
 બહાર થતી નથી, અને તેથી ઇન્દ્રિયોની સ્વાસ્થ્યતા જળવાઈ રહે છે અને
 નિયમિત વિષયોને ગ્રહણ કરતાં સંતોષ ગુણુની ઉત્પત્તિ થાય છે તેથી દાન,
 પરાપકાર વગેરે સદ્ગુણુ ખીલી શકે છે. ઇન્દ્રિયોદ્વારા વિષયોને ગ્રહણુ કરતાં
 ગ્ન્યુ જીવોને કાંઈ પણ પ્રકારની પીડા થઈ શકે છે શાટે દરેક ઇન્દ્રિયોદ્વારા
 સમપરિણામે વિષયોને જાણવાની પ્રવૃત્તિ હિતકારક સમગ્નય છે. ઇન્દ્રિયોદ્વા-
 રા દરેક પદાર્થો જાણી શકાય છે. પદાર્થના જાણવામાં દોષ નથી પણ તે
 પદાર્થોમાં રાગદ્વેષ કરવો તે દોષ છે માટે રાગદ્વેષને ત્યાગતાં પંચેન્દ્રિય વિષયોને
 જીતી શકાય છે. મન જેવા પ્રકારનું થાય છે તેવા પ્રકારના વિષયો ભાસે છે
 ઇન્દ્રિયો કરતાં મનની શક્તિ વિશેષ છે. મન કરતાં આત્માની શક્તિ વિશેષ છે.
 આત્મા જો મનને વશમાં રાખે તો ઇન્દ્રિયો આજ્ઞાની બહાર પ્રવૃત્તિ કરતી
 નથી. ભાવ શ્રાવકો મનને વશ કરીને ઇન્દ્રિયો ઉપર કાણુ મેળવે છે. પ્રબલ
 પ્રારબ્ધના યોગે તેઓ કદાપિ ભોગ્ય કર્મના દાસ જેવા બન છે તો પણ
 અન્તરથી તેઓ વિષયોની લાલસાવાળા ન હોવાને લીધે ભોગાવલી કર્મનો
 ઉદય ટળતાં વિષય પર વિજ્ય મેળવી શકે છે અને તેઓ તેથી સાધુ થવાને
 અધિકારી પણ બની શકે છે. ઇન્દ્રિયોના વિષયમાંથી સુખશુદ્ધ ટાળવાને
 માટે તત્ત્વજ્ઞાનની ભાવના તેવા ભાવશ્રાવકો કરે છે.

૧૯

ભાવશ્રાવકનો તૃતીય ગુણ કહે છે—

સયલાણત્યનિમિત્તં, આયાસ કિલેસ કારણમસારં ।

નાડણ ધનં ધીમં, નહુહુમ્મહત્તમિ તણુયંમિ ॥ ૩ ॥

સકળ અનર્થોતું કારણ, આયાસ અને કલેશનું કારણ એવું અસાર ધન જાણીને યુદ્ધિમાન શ્રાવક તેમાં લેશમાત્ર પણ લોભ કરતો નથી. કહ્યું છે કે

॥ શ્લોક ॥

અર્થાનામર્જને દુઃખ--મર્જિતાનાંચ રક્ષણે

આયે દુઃખં વ્યયે દુઃખં દિગર્થાઃ કષ્ટસંશ્રયાઃ ૧

અર્થોને પેદા કરતાં દુઃખ છે. સુવર્ણ મોતિ વગેરે પદાર્થોનું રક્ષણ કરવામાં પણ દુઃખ છે. આવેછતે દુઃખ છે અને નાશ થએછતે દુઃખ છે. માટે કષ્ટના આશ્રય રૂપ (અર્થાત્ કષ્ટ વડે સાધ્ય) લક્ષ્મી ભૂત મનાય લા પદાર્થો ઘિકકારવા લાયક છે. લક્ષ્મીથી રાગ તરફથી આયાસ (ખેદ)નો ભય રહે છે. શું મને રાજ્ય તરફથી ઉપાધિ તો નહીં આવે? મારા ધનને અગ્નિ બાળી નાંખશે કે શું? શું સગાં વહાલાઓ ધનને પચાવી તો નહિ પાડે? શું ચોરો લુટી તો નહિ જાય? જમીનમાં દાટેલું ધન કોઇ કદાપિ હરણુ તો નહિ કરે? મળેલું ધન રહેશે કે નહિ રહે? ધનની કેવી રીતે વ્યવસ્થા કરવી? ઇત્યાદિ અનેક જાતના ધન સંબંધી મનમાં પ્રશ્નો થાય છે અને તેથી મનમાં અનેક પ્રકારની ચિંતાઓ થયા કરે છે અને તેથી સુખ પૂર્વક ઉંચ પણુ આવતી નથી. ધન માટે શારીરિક ' વાચિક અને માનસિક અનેક પ્રકારનાં સંકટો વેઠવાં પડે છે. અનેક દુઃખો વેઠી ધન ભેગું કરવામાં આવે છે તોપણુ તેથી ખરૂં સુખ તો મળતું નથી અને ઉલટી ઉપાધિની પરંપરા તો વધતી જાય છે. આજ સુધી કયા લક્ષ્મીપતિને ખરૂં સુખ પ્રાપ્ત થયું છે? ઉત્તરમાં કહેવું પડશે કે કોઈને પણ નહીં. લક્ષ્મી વડે કોઈને ખરૂં સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી. લક્ષ્મી છતાં મનમાં અપ-કૃતિના યોગે દુઃખ થાય છે. લક્ષ્મી છતાં પ્રતિજ્ઞાના યોગે દુઃખ થાય છે. લક્ષ્મી છતાં મરણુના ભયથી મનમાં દુઃખ થાય છે. લક્ષ્મી છતાં ક્રોધ કરવાથી મનમાં સંતાપ ઉદ્ભવે છે અને તેથી અનેક દુઃખ પ્રગટે છે. લક્ષ્મી છતાં ઇર્ષ્યા, દ્વેષ, સ્વનિંદાશ્રવણુ, પોતાના ઉપર આળ દાન વગેરેથી લક્ષ્મી મંતો દુઃખ સાગરમાં ડુબી ગએલા જણાય છે.

લક્ષ્મીરૂપ પદાર્થોમાં કંઈ સુખનાં ઝરણુનાં નીકળતાં નથી, મુખ્યાઓને જે પદાર્થો લક્ષ્મીરૂપ ભાસે છે તેજ પદાર્થો, જ્ઞાનિયોને લક્ષ્મીરૂપ જણાતા

૨૦

નથી. લક્ષ્મી છતાં પણ ત્રણ, ચાર પગેરે રોગોથી પૈસાદારો પીડા પામે છે. લક્ષ્મી છતાં વૃક્ષાસ્થાના દુઃખથી પૈસાદારો પીડાય છે. ઘોડાગાડીમાં ભેસી ઉરા બનાર અને વૃક્ષાની મદનાં છાકી ગએલા પૈસાદારોના મનમાં શોક, ભૂતની પેઠે વાચ કરી દુઃખ આપે છે, અને રૂધિરને પણ બાળી બસ્મ કરે છે. લક્ષ્મીમન્તો વૃક્ષાની દાસ બનીને તેના વડે ખર્ચ સુખ ચાકરની પેઠે મેળવી શકતા નથી. લક્ષ્મીમન્તો ધનના લોભે અનેક પ્રકારના દુષ્ટ પ્રપંચોને સેવે છે. પણ તેમ સંપત્તિમાં પણ ખરા સુખનો લેશ માત્ર અનુભવ કરી શકતા નથી. લક્ષ્મીમન્તો પેત્રને ભ્રમથી ઝાડ અને ડુંગરપર ચઢેલા મનુષ્યની પેઠે ઉચ્ચ માની લે છે. કોડાવિપનિઓ હોવા છતાં લક્ષ્મીમન્તો અજ્ઞાનરૂપ અધિકારમાં અડા અભાગ અથડાય છે. ધનના અર્થોએ જડ લક્ષ્મીને માટે શું શું કષ્ટ નથી વેડતા? અર્થાત્ અનેક પ્રકારનાં કષ્ટોને વેઠે છે. પ્રાણુનો નાશ કરે છે. તે પણ ધનના મમતથી કદી ઠેકાણે ઠી ખરા સુખના ભોગી બની શકતા નથી. માટે ખરા સુખનું સાધન ધન ગણાતું નથી.

જન્મ જરા અને મરણ તથા વ્યાધિઓને ધન, અટકાવી શકતું નથી. અને પરભવમાં સાથે આવતું નથી. અનેક પ્રકારના કલેશને ધનના સ્વાર્થે મનુષ્યો કરે છે. એવા જડ ધનને કુતરાં પણ સુંઘતાં નથી. છતાં મુઠ મનુષ્યો ધનનેજ સાર ભૂત માને છે પણ વસ્તુના જ્ઞાન દ્રષ્ટિથી વિચારતાં સત્ય સુખનું કારણ તે જણાતું નથી. દ્વાલિક ધનથી દ્વાલિક સુખ મળે છે. પણ તે તરવાર ઉપર લાગેલા મધુ સમાન ઝાણુનું. ભાવશ્રાવકો આ પ્રમાણે ધનનું સ્વરૂપ જાણે છે તેથી લક્ષ્મીના સાત ક્ષેત્રમાં સદુપયોગ કરે છે અસાર ધનપર ભાવશ્રાવકો મમત્વ ભાવ ધરણ કરતા નથી અથાત્ એવા ધન ઉપર લોભ કરતા નથી. પુણ્યના યોગે ન્યયથી વેપાર કરતાં જે ધન પ્રાપ્ત થાય છે તેના વડે સંસાર વ્યવહાર ચલાવે છે. પણ ધનપર મમત્વ રાખતા નથી. લક્ષ્મીરૂપ બાહ્ય વસ્તુઓને સાંસારિક વ્યવહાર હેતુભૂત જાણીને તેમાં રાગથી રંગાતા નથી. ભાવ શ્રાવકો આવી દશાને ધારણ કરે છે. અને તેથી ધનનો ત્યાગ કરીને વખત આવે સાધુની દીક્ષા ગ્રહે છે. પૂર્વથી આવી તેઓની દશા થતાં સાધુ થયા પછી પણ કોઈ પદાર્થોમાં લોભાતા નથી. માટે ભાવ શ્રાવકોએ ધન છતાં ધનનો લોભ ત્યાગવો જોઈએ હવે માવ શ્રાવક નો ચોથો ગુણ કહે છે.

ગાથા

દુહરૂવં દુરકફલં, દુહાણવંધિં ત્રિહંબણારૂવં,

સંસારસારંજાણિણ, ન રઈં તર્હિં કુર્ણઈ ॥ ૪ ॥

સંસારને દુઃખરૂપ, દુઃખદ્રવ્ય, દુઃખાનુબન્ધિ, વિટંબનારૂપ અને અસાર

૨૧

અવબોધિને તેમાં ભાવ શ્રાવક રતિને ધારણ કરતો નથી.

ચતુર્ગતિ ૩૫ સંસારમાં સર્વત્ર સર્વથા જન્મ, જરા અને મૃત્યુનાં દુઃખો વ્યાપી રહ્યાં છે. દુઃખની પરંપરા ૩૫ સંસાર છે. ચતુર્ગતિ ૩૫ સંસારમાં સર્વત્ર દુઃખના હેતુઓ છે. સંસાર અનેક દુઃખના હેતુભૂત હોવાથી બળતા અગ્નિ સમાન છે. સંસારમાં નાટકીયાની માફક દેવતા, મનુષ્ય અને તિર્યંચ અને નારકીનાં ૩૫૦ ધારણ કરવાં પડે છે. એવા આ સંસારમાં કાણુ સાર માની લે? અર્થાત્ કાંઈ જ્ઞાની માની લે નહીં. સંસારમાંથી નીકળવાનો ભાવ શ્રાવક મનોરથ કરે. ભાવ શ્રાવક સંસારને કેદખાના જેવો સમજી તેમાંથી નીકળવાના વિચારો કર્યા કરે. વ્યાધની જળમાં પકડાયલો પંખી જેમ રાત્રી દિવસ તેમાંથી નીકળવાનાં ઉપાયો શોધ્યા કર્યો છે. તેમજ ભાવશ્રાવક પણ સંસારમાંથી મુક્ત થવાના ઉપાયો શોધ્યા કરે છે. આવા પ્રકારનો ભાવશ્રાવક વખત આવે દીક્ષા અંગીકાર કરવા ચૂકતો નથી, અને તેની આની ઉત્તમ દશાથી સાધુની દીક્ષા અંગીકાર કરી સમ્પૂર્ણત્યા પાળે છે. માટે ભાવશ્રાવક પણ પ્રાપ્ત કરવા પુરૂષો અને નારીઓએ પ્રયત્ન કરવો કરવો જોઈએ એજ ઉત્તમ હિતશિક્ષા છે.

ભાવશ્રાવકના પાંચમા ગુણને કહે છે.

ગાથા

खणमित्तसुहे विसए.-विसोवमाणे सयावि मन्त्रतो,

તેસુ ન કરેદ મિલ્લિ-ભવમોરુ મુણિયતત્તથો ॥ ૫ ॥

ક્ષણ માત્ર સુખકારક વિષયો અને ઉપમાને ધારણ કરતા એવા વિષયોને સદાકાળ માનતો છતો ભવભીરુ તત્ત્વજ્ઞ ભાવશ્રાવક તેમાં આસક્તિ કરે નહીં.

ભોગવિલાસ ભોગવતાં મીઠા લાગે છે પણ પરિણામે કિંપાકના ક્ષણની પેઠે દારૂણ દુઃખને આપનારા અને છે. વિષયો દારૂર, અને ખુબ્લીની માફક પ્રથમ સુખકર લાગે છે પણ પશ્ચાત્ દુઃખ ૩૫જ અનુભવાય છે. મધ્યાન્હ કાળે દેખાત ઝાંઝવાના પાણીની પેઠે વિષયોથી કદી સુખ થતું નથી. જે મનુષ્યો વિષયોમાં સુખની બુદ્ધિ ધારણ કરે છે તેઓ ખરેખર ડગાય છે. દુનિયામાં મહાન્ ચક્રવર્તિ રાજાઓ થઇ ગયા અને તેઓએ અનેક પ્રકારના વિષયો ભોગવ્યા પણ અન્તે તેઓને સુખ મળ્યું નહીં અને હાથ ધસતા હાય હાય કરતા પરલભમાં ચલ્યા ગયા. જે વિષયોની પ્રાપ્તિ માટે મનુષ્ય અનેક પ્રકારનાં સંકટો વેઠે છે અને તેને ભોગ કરે છે પણ તે વિષયો, કંઈ મનુષ્યના સંકટની કિમ્મત આંકી શકતા નથી. વિષયોમાં જે સુખ હોતતો તેઓને રાગથી ભોગવનારા કદી હાય વરાળ ફરતજ નહીં. અનેક વિષય ભોગ

૨૨

વિભાસી પુરૂષો, મનમાં દુઃખી થાય છે. અનેક પ્રકારના રોગોથી સડે છે તેથી એમ નિશ્ચય થાય છે કે વિષય પદાર્થોથી મનની ચિન્તાએનો નાશ થતો નથી તેમજ તેઓનાથી રોગ ટળતો નથી પણ ઉલટો વધે છે. જે વિષયોમાં કોઈને સુખ ભાસે છે તેજ વિષય પદાર્થોમાં કોઈને દુઃખ ભાસે છે. જે વિષયો કોઈને રાગ કરનારા હોય છે તેજ વિષયો, કોઈને દ્રોષ જનક હોય છે. જડ જેવા વિષયોમાં સુખની બુદ્ધિ કરાય છે તેજ અજ્ઞાન છે ભાવશ્રાવકો, ભોગાવલીકર્મના ઉદ્દયે ભોગવિભાસને કરે છે પણ અન્તરૂથી સુખ બુદ્ધિ તેમાં ધારણ કરતા નથી. તેથી તેઓ જલપંકજનીપેઠે અન્તરૂથી નિર્ભેદ રહેવા સમર્થ થાય છે. તન્વોને સમ્યગૂરીત્યા જાણનારા એવા ભાવ શ્રાવકો વિષયોમાં મોહ પામતા નથી, તેથી તેઓ વખત આવે સાધુ થાય છે અને સાધુપણમાં વિષયોથી દૂર રહી શકે છે અને મુક્ત થવા ભાગ્યશાળી બને છે. વિષયમાં નિર્મોહી એવો શ્રાવક તીવ્રારંભનો ત્યાગ કરી શકે છે માટે હવે પાંચમા ગુણુ બાદ છઠ્ઠો ગુણુ કહે છે.

ભાવશ્રાવકના છઠા ગુણને કહે છે.

ગાથા

વજ્જઈ તિવ્વારંભં-કુણઈ અકામા અનિવ્વહંતોડ,
થુણઈ નિરારંભજ્જં-દયાલ્લભો સવ્વજીવેસુ ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ—સર્વે જીવોપર દયાળુ એવો ભાવશ્રાવક-તીવ્રારંભનો ત્યાગ કરે છે. નિર્વાહ ન થતાં ઇચ્છા વિના આરંભ કરતો છતો નિરારંભી મનુષ્યોને વખાણે છે. સ્થાવર અને જંગમ જીવોનો જેમાં ધણુ નીકળી જાય એવા તીવ્રારંભને ભાવશ્રાવક વર્ગે છે અને કદાપિ ગૃહસ્થાવાસમાં અજીવિકાના અર્થે અન્યવ્યાપારના અભાવે ખરકમોદિક કરવાં પડે તો અકામ પણુ અર્થાત્ મન્દ-મ્હાથી તેમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે અને નિરારંભી સાધુઓની બહુ પ્રશંસા કરે છે. ધન્ય છે એવા મહા મુનિયોને કે જે મનથી પણ પરને પીડા કરતા નથી અને આરંભથી દૂર રહી આત્માનું કલ્યાણુ કરે છે. દયાળુભાવશ્રાવક મનમાં વિ-આરે છે કે કોડો જીવોને જે દુઃખમાં સ્થાપે છે તેમનું જીવતર શું સહાકાળ રહેનાર છે ? ભાવ શ્રાવક તીવ્રારંભને વર્જીતો છતો અનર્થહંડમાં પણુ પ્ર-વૃત્તિ કરતો નથી. આરંભમાં મુઝાયા વિના ભાવ શ્રાવક વર્તે છે. વખત આવે આરંભનો ત્યાગ કરીને સાધુપણુ અંગીકાર કરે છે. આ ગુણુ પ્રાપ્ત કરવા માટે મનુષ્યોએ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ તીવ્ર આરંભમાં પ્રવૃત્તિ ન કરે.

૨૩

રનાર શ્રાવક ગૃહવાસને પાશની સમાન માને છે. માટે એ છટ્ટો ગુણ કહ્યો
આઠ હવે સાતમા ગુણને કહે છે.

ભાવશ્રાવકના સાતમા ગુણને કહે છે:—

ગાથા

ગિહવાસં પાસં પિવ—મન્તંતોસઈ દુરિકઓતંમિ

ચારિત્તમોહાણિજ્જં નિજ્જિણિઝ ઉજ્જમં કુણ્હ ॥ ૭ ॥

ભાવાર્થ=ગૃહવાસને પાશની પેઠે માનતો થકો દુઃખીત થઇ તેમાં વાસ
કરે છે, અને ચારિત્રમોહનીય કર્મ જીતવાને ઉદ્ધમ કરે છે. ભોગાવલી ક-
ર્મના તીવ્ર ઉદયે ગૃહવાસમાં વસે છે તોપણ ગૃહવાસમાં સુખની શુદ્ધિ
ધારણ કરતો નથી. સંસાર ભીડ ભાવશ્રાવક માતા પિતા વડેરેના પ્રતિબ-
ન્ધથી દીક્ષા લેષ શકતો નથી. તો પણ તે ચારિત્રની ભાવના કરતો જીતો
સંસારમાં પડી રહે છે. અને ચારિત્રમોહનીયને ટાળવા પ્રયત્ન કરે છે.
ચાર કપાયના સોળભેદ અને નવ નોકપાય એ પચ્ચીશ ચારિત્રમોહનીય કહેવાય
છે. શ્રાવક ચારિત્રમોહનીયને જીતવા દરરોજ પ્રયત્ન કરે છે. આત્મજ્ઞાન, વૈરાગ્ય
અને તપ વગેરેથી કપાયના વેગોને જીતે છે. ચારિત્રમોહનીયના ઉછળાણી સાથે
યુદ્ધ કરે છે. ધ્યાન ભાવના વડે કપાયોને મન્દ કરે છે. કપાયોનું સ્વરૂપ નિવા-
ચારીને તેને જીતવાના ઉપાયો શોધે છે. ચારિત્રમોહનીયને મનમાં ઉત્પન્ન-
થતીજ નિવારવાને પ્રયત્ન કરે છે. ક્રોધ માન, માયા અને લોભ વગેરે ચા-
રિત્રના નાશકારક દોષો હઠાવવાને પોતાના આત્માને ઉપયોગ વધારે છે. ચા-
રિત્રથી મુક્તિ થાય છે એમ શ્રદ્ધા કરે છે. શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે:—

શુદ્ધ ચારિત્ર ધરવાસમાં વસનારને સંભવતુ નથી. ભાવશ્રાવક ચારિત્ર
ધારક મુનિયોને ત્રિકાલ વન્દના કરેછે, ચારિત્રધારક મુનિયોના ગુણો જ્યાં
ત્યાં ગાયા કરે. કદી પ્રાણાન્તે પણ ચારિત્રધારકની નિન્દા કરે નહીં. દેવે-
ન્દ્રો પણ ચારિત્રધારક મુનિયોને વન્દન કરે છે. કોઇ સાધુની હેલના વા
અપમાન કરે નહીં. આવી રીતે વર્તતો ભાવશ્રાવક કોઇ વખત ચારિત્રને
પ્રાપ્ત કરી શકે છે, અને ગૃહવાસનો ત્યાગ કરી શકે છે, ગૃહવાસને પાશ
સમાન માનનાર ભાવશ્રાવક સધુપણ અંગીકાર કરી સારી રીતે પાળી
શકે છે. માટે ભાવ શ્રાવકપણ પ્રાપ્ત કરવા પુરૂષો અને સ્ત્રીઓએ ઉદ્ધમ
કરવો જોઇએ. ગૃહવાસને પાશ સમાન જિનમતની શ્રદ્ધા વિના માની શ-
કાતો નથી માટે આસ્તિકતા ગુણ પ્રાપ્ત કરવાની આવશ્યકતા છે. તેથી તે
આઠમા ગુણને કહે છે.

ભાવશ્રાવકના આઠમા ગુણને કહે છે:—

૨૪

ગાથા

અધિક ભાવકલિઓ-પમાવણા વન્નવાયમાઈહિં
ગુરુમત્તિજુઓ ધીમં-ધરેઈં ઇય દંસણં વિમલં ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ=આરિતક ભાવ સંયુત અને સદ્ગુરૂની ભક્તિ સહિત ભાવ-
શ્રાવક પ્રભાવના અને વર્ણુવાદ વગેરે વડે નિર્મલ દર્શનને ધારણુ કરે છે.

ભાવશ્રાવકને આ પ્રમાણે દઢ શ્રદ્ધા હોય છે કે જિન જિનમત
અને જિનમતસ્થિત એ ત્રણને મુકીને તમામ જગત્ સંસાર વધારનાર છે.
પ્રભાવના એટલે ઉન્નતિ. તન મન અને ધનની શક્તિ પ્રમાણે જૈન દર્શનની
પ્રભાવના રાખે છે અને શક્તિ ન હોય તો તેના કરનારને મદત કરે છે
તથા તે પ્રભાવના કરનારનું બહુ માન કરે છે. દેવગુરૂ અને ધર્મની પ્રશંસા
કરે છે. સદ્ગુરૂની બહુ ભક્તિ કરે છે તેમજ વિનય અને બહુમાનથી દેવ-
ગુરૂની સેવા પૂજા કરે છે. પોતાના ધર્માચાર્યની સેવામાં અહર્નિશ તત્પર રહે
છે. તેમની વૈયાવચ્ચમાં ખામી રાખતો નથી. ચૈલ બંધાવવાં, તીર્થયાત્રા, અને
સાધર્મી બંધુઓની ભક્તિ વગેરેમાં મસ્ત રહે છે. જૂના પુસ્તકોનો કિદ્દાર
કરે છે. નવીન પુસ્તકો લખાવે છે. સાધુ અને સાધ્વીઓને ભણવામાં સહાય
કરે છે. જૈન તત્ત્વોની પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખે છે. પોતાની અસ્પૃશ્યદ્વિધી કોઈ
બાબત ન સમજાય તો શંકા રાખતો નથી. જે જિનેન્દ્રોએ કહ્યું છે તેજ
સત્ય છે એમ મનમાં દઢ શ્રદ્ધાનો નિશ્ચય કરે છે. મિથ્યાત્વના હેતુઓને
છોડે છે અને સમકિતના હેતુઓને અંગીકાર કરે છે. સમ્યક્ત્વ શુદ્ધ હોય
તો અવિરત છતાં પણ તીર્થંકર નામ કર્મ બાંધે છે. સમકિત રત્ન પ્રાપ્ત
થતાં સંસાર સમુદ્રની પેલી પાર ઉતરી શકાય છે. જે જીવો સમ્યક્ત્વ અન્ત-
મુહૂર્ત પર્યંત પણ સ્પર્શે છે તે જીવોને અર્ધપુદ્ગળ પરાવર્ત કાળ જેટલો
સંસાર બાકી રહે છે. સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ માટે સમકિતના સડસઠ બોલની
શ્રેવના કરવી. ચક્રવર્તિનું પદ પામવું સહેલું છે પણ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ ઘણી
દુર્લભ છે, સમકિતી મનુષ્ય કુતર્કવાદીઓના વિચારોથી મુંઝતો નથી. અષ્ટા-
દશ દોષ રહિત વીતરાગ સર્વજ્ઞ દેવ પંચમહાવ્રતધારક તત્ત્વોપદેશક શ્રી સદ્-
ગુરૂ અને શ્રી અરિહંતે કહેલો ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વોની ભાવ શ્રાવકો પૂર્ણ
શ્રદ્ધા ધારણુ કરે છે. જૈન સિદ્ધાંતોનું પ્રતિદિન શ્રવણુ કરી જૈન ધર્મની શ્ર-
દ્ધાને ધારણુ કરે છે. સમકિતી ભાવ શ્રાવક ગાડરીયા પ્રવાહનો લાગ કરે છે
માટે આઠમા ગુણુ બાદ નવમા ગુણુને કથે છે.

૨૫

ભાવ શ્રાવકના નવમા ગુણ ને કહે છે:—

॥ ગાથા ॥

ગઢ્ઠરિગવવાહેણં । ગયાણુગદ્યંજણં વિચાણતા ।

પરિહરહ્લોગસન્નં । સુસમિરિક્કયકારઓ ધીરો ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—ગાડરીયા પ્રવાહવડે ગતાનુગતિક લે કરને જ્ઞશીને ધીર સુપ્રમીક્ષી ન-કરક, એક ગાડરની પાછળ પીઝુ' ત્રીઝુ' એમ સર્વ ગાડરો ચાલ્યા કરે છે એક ગાડર ખાડામાં પડે છે તો અન્ય ગાડરો કુવામાં પડે છે. પણ કાંઈ વિચાર કરતાં નથી. કીડી અને મકાડીનો પ્રવાહ પણ તેવો સમજવો અજ્ઞાન મનુષ્યો ગાડરીયા પ્રવાહની પેઠે એકની પછી એક જોડાય છે. સમકીતિ મનુષ્ય ગતાનુગતિકની પ્રવૃત્તિને પકડતો નથી. તે તો વિચાર કરીને પ્રવૃત્તિ વા નિવૃત્તિ માર્ગમાં પ્રવેશે છે. લોક રૂઢીને તાબે થતો નથી. વિવેક દષ્ટિથી વિચાર કરીને કરવાનું હોય છે તે કરે છે. અજ્ઞાનીની આંખોનાં અશ્માં ચડાવીને જોતો નથી. પરિપૂર્ણ વિચાર કર્યા વિના કોઈપણ વસ્તુનો હોય ઉપાદેય રૂપ નિશ્ચય કરતો નથી. ધર્મ ક્રિયાઓના રહસ્યોનો પરિપૂર્ણ વિચાર કરી તેમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે. ગાડરીયા પ્રવાહના તાબે થઈ હૃદય શૂન્ય બનતો નથી. વિવેક દષ્ટિથી સર્વ આખતોમાં પગલું ભરે છે. કોઈના ધન, સત્તાના તેજમાં અંગ્રાહ જઈને પારકાના અશુભ વિચારોનો ઠાસ બનતો નથી. સાતનય ચાર નિક્ષેપાયડે દરેક વસ્તુઓના ધર્મનો વિચાર કરી જેજે નયની અપેક્ષાએ જેજે વાત સત્ય હોય તેને તેતે નયની તેતે અપેક્ષાએ સત્ય માને છે. આરા ઉત્તમ યુજીને ધારણુ કરનાર શ્રાવક જિનાગમને આગળ કરી સ્વધર્મની ક્રિયા ઓ સ્વાધિકારે અને યથાશક્તિથી કરે છે માટે નવમગુણુ આઠ દશમા ગુણુનું વિવેચન કરાય છે.

ગાથા

નાથિ પરલોચ મગ્ગે, પમાણમન્નં જિનાગમંમુત્તું,

આગમ પુરસ્સરં વિચ-કોરહ તો સવ્વકિરિયાઓ ॥ ૧૦ ॥

ભાવાર્થ—પરલોકના માર્ગમાં જિનાગમ મૂકીને અન્ય પ્રમાણુ નથી. માટે ભાવ શ્રાવક ખરેખર જે સિદ્ધાંતોને અનુસરીનેજ ધર્મની સર્વ ક્રિયાઓને કરે છે.

પરલોક એટલે મોક્ષ, તેના માર્ગમાં અર્થાત્ જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર રૂપ મોક્ષ માર્ગમાં તીર્થકરના સિદ્ધાંતને મૂકીને અન્ય પુરાવો નથી. મોક્ષ માર્ગની આરાધનામાં સર્વજન્મી વાણીજ પ્રમાણુભૂત છે. જગત્માં રાગ

૨૬

દેવથી અસત્ય વચન બોલાય છે. રાગ દ્વંષ રહિત વીતરાગ દેવને જૂઠું બોલવાનું કંઈ પણ પ્રયોજન નથી. હાલ પિસ્તાળીશ આગમ વગેરે જેને જૈનધર્મનાં પુસ્તકો હોય તેનું બહુ માન કરવું અને આગમના આધારે સર્વ ધર્મની ક્રિયાઓ કરવી જોઈએ. હાલના કાળમાં આગમો વિના અન્ય કોઈ આધાર પ્રમાણમાં નથી. આગમાનુસારી ક્રિયાઓને આધાર પ્રમાણે આદરવી પણ કદાપી કોઈ ક્રિયાનો છેદ કરવો નહીં. કેટલાક બુદ્ધિમાં જે ગમ્ય થાય છે તેને માને છે આક્રીનું સંબંધ જૂઠું માને છે એવા સ્વભતિમાન્ય આપ્રહીઓ જૈન સિદ્ધાંતોનાં સૂક્ષ્મ તત્ત્વો કે જે હલસ્થ મનુષ્યની બુદ્ધિમાં ગમ્ય થાય નહીં તેવાં તત્ત્વોની તેવાઓ શ્રદ્ધા ધારણ કરી શકતા નથી. અલ્પબુદ્ધિથી મનુષ્યો કાંઈપણ પદાર્થોનું પરિપૂર્ણ જ્ઞાન કરવાને શક્તિમાન થતા નથી અલ્પબુદ્ધિ રૂપ દર્પણમાં સર્વ પદાર્થોના પરિપૂર્ણ ભાસ પડે નહીં. માટે અલ્પબુદ્ધિ ગમ્ય સિદ્ધાંતો કરવાની હિંમત સર્વથા કેમ થઈ શકે ? જિનેન્દ્રોને કેવલજ્ઞાન હતું. કેવલજ્ઞાનમાં સર્વ પ્રકારના પદાર્થો ભાસતા હતા માટે તીર્થ કરો કથિત આગમોજ મોક્ષ માર્ગમાં પ્રમાણી ભૂતમાનવાં જોઈએ. પોતાની બુદ્ધિરૂપ દર્પણમાં જિનાગમોનો પૂર્ણ ભાસ થાય નહીં તેમાં પોતાની બુદ્ધિનો દોષ છે પણ જિનાગમોનો દોષ નથી. ઇંગ્લીશ વગેરે ભાષાઓ બણીને મનુષ્યો. ખીએ. એમ. એ અને તોપણ તેથી કંઈ સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. જિનાગમોને બણીને તેની શ્રદ્ધા કરવાથીજ સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. કદાપિ અજ્ઞાનના યોગે જેને સિદ્ધાંતોનાં પરમાર્થો ન સમજાય તેમાં પોતાની અજ્ઞાનતાનો દોષ સમજવો પણ તેથી જૈનાગમોપર આક્ષેપ કરવો ઘટતો નથી. જૈનાગમોનાં રહસ્યો ગુરૂગમ-પૂર્વક સમજવાં જોઈએ. અને જૈનાગમોને અનુસરીને ધર્મની ક્રિયાઓને અધિકાર પ્રમાણે યથાશક્તિ આદરવી. જે તીર્થ કરપ્રણીત આગમ ભગવાન ન હોતતો દુઃખ કાળથી મતિહીન બનતા ભવ્ય જનોના સંસારમાં શાહાલ થાત ? કલિકાળમાં જૈનાગમનો એક ખરો આધાર છે. જૈનાગમ અનુસારે દેવચુર વન્દન, દેવ પૂજા, અને પ્રતિક્રમણ વગેરે સર્વ ક્રિયાઓને ભાવશ્રાવકો કરે છે. જૈનાગમ પુરસ્સર ધર્મ ક્રિયા કરનાર ભાવશ્રાવક, ખરેખર દાનાદિચતુર્વિધ ધર્મને સમ્યક્પણે સેવી શકે છે માટે દશમે ગુણ કલ્યાણ આદ દાનાદિક ધર્મ વિશિષ્ટ અગ્યારમા ગુણને કહેવો જોઈએ.

માવશ્રાવકના અગ્યારમા ગુણ ને કહે છે.

ગાથા

અનિગૂર્હિતો સત્તિ-આય અબાહાઈ જહ બહું કુર્ણઈ,
આયરઈ તહા સુમઈ-દાણાઈ ચઝવિહં ધમ્મં ॥ ૧૧ ॥

૨૭

ભાવાર્થ—શકિત ગોપવ્યા સિવાય. તેમજ પાતાના આત્માને અધ્યાધા ન થાય, જેમ જાણુ થાય તેમ સુમતિ ભાવશ્રાવક, દાનાદિક ચાર પ્રકારના ધર્મને આદરે છે.

પોતાના આત્માની શકિત પ્રમાણે ભાવશ્રાવક, ચતુર્વિધ ધર્મને કરે છે. વધુ ધનવાળો હોય તો અતિવૃણાવાળો થતો નથી. અલ્પ લક્ષ્મી હોય તો ઘણો ઉદાર થતો નથી. કારણકે અલ્પલક્ષ્મી છતાં ઘણો ઉદાર થાય તો સર્વ સંપત્તિનો અભાવ થાય અને તેથી ગૃહસંસાર ચલાવતાં અનેક જાતની મુશ્કેલીઓ નડવાથી ધર્મને પણ સાધી શકે નહીં. ભાવશ્રાવકે આવક પ્રમાણે દાન કરવું. નકામા પુલણુજીની પેઠે પુલાઇ જમ્ને કુપાત્રમાં લક્ષ્મીનું દાન કરવું હિતાવહ જણાતું નથી. આવક પ્રમાણે દાન કરનાર થવું અને આવક પ્રમાણે ખર્ચ રાખનાર થવું, અને આવક પ્રમાણે ભંડારમાં દ્રવ્ય રાખનાર થવું, યથાશકિત અનુસારે જ્ઞાનક્ષેત્રમાં દાન વાપરવું. દાનગુણના ધણા ભેદ છે. અભયદાન, સુપાત્રદાન, ઉચિતદાન, અનુકંપાદાન અને કીર્તિદાન. એ પંચ દાનમાં અભયદાન અને સુપાત્રદાન, મુક્તિ અને સ્વર્ગ લોકને આપવા સમર્થ થાય છે. સુપાત્રમાં દાનદેવાથી આત્માની ઉચ્ચદશા થાય છે ભકિત અને બહુ માન પૂર્વક હર્ષોલ્લાસ વધતાં દાન કરવાથી ઘણું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. પરિણામિક બુદ્ધિવાળો શ્રાવક-શીયલને પણ યથાશકિત આદરે છે. તપને પણ આદરે છે. તેમજ દરેક ધર્માનુષ્ઠાનોમાં ભાવની અધિકતાને ધારણુ કરે છે. દાના દિકચતુર્વિધર્મના અનુકંમના પૂર્ણ રહસ્યને જાણુ છે અને ચાર પ્રકારના ધર્મનું ચઠતે ભાવે સેવન કરે છે.

જ્ઞાનદાન, અભયદાન અને ધર્મોપકરણુદાન એ ત્રણ પ્રકારનું દાન કહ્યું છે. જિનેશ્વરકથિતસિદ્ધાન્તોનું જે જ્ઞાન તેના દાન સમાન અન્ય કોઈ દાન નથી. આજીવકા માટે અનેક પ્રકારના હુન્નર વગેરેનું જે જ્ઞાન તે ખરેખર સંસાર હેતુભૂત હોવાથી અજ્ઞાનજી જિનવાણીનું દાન તેજ સત્યદાન છે. જ્ઞાનદાન આપનારા મુનિવરો જગતને આંખો આપી શકે છે. જૈન આગમોનું જ્ઞાનદાન આપનારોજ ખરેખર અભયદાન દેવાને સમર્થ થાય છે જ્ઞાનચક્ષુનું દાન દેવાથી જગત લોકો સર્વ વસ્તુઓને સારી રીતે દેખી શકે છે અને તેથી પોતાની ઉન્નતિના માર્ગોને સ્વયમેવ શોધી લે છે. જ્ઞાન વિનાનો મનુષ્ય સત્ય તત્ત્વને દેખી શકવાને સમર્થ થતો નથી. જ્ઞાન ચક્ષુથી સત્યમાર્ગમાં ચાલી શકાય છે જ્ઞાનદાન દેવાથી કરોડો મનુષ્યો જૈન તત્ત્વને જાણુ આત્મ કલ્યાણુ કરી શકે છે, ભાવશ્રાવક અન્ય મનુષ્યોને જ્ઞાન અને અભય આદિ દેવામાં યથાશકિત પ્રયત્ન કરે છે

૨૮

શીયત્તથી કાયા મજ્જુત રહેછે. મગજ પણ થાકી જતું નથી અને લાંબા વખત સુધી એક વસ્તુસંબંધી વિચાર કરી શકાયછે અને તેથી સમયની શક્તિ પણ વૃદ્ધિ થાયછે. ભાવશ્રાવક પોતાનાં સંતાનેને બાળ લગ્નની હોળી-માં નાંખતો નથી, સ્વદારા સંતોષ રાખતો છતો અન્ય સ્ત્રીઓનો ત્યાગ કરેછે વિશેષતઃ મૈથુનની પ્રવૃત્તિમાં પડતો તેથી અને નથી તે શરીરનો મજ્જુત બાંધો જાળવી રાખીને વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ સારી રીતે ધર્મ વર્ગને સાધી શકેછે. બ્રહ્મ ચર્યને યથાશક્તિ ધારણ કરનાર ભાવશ્રાવક પોતાના મગજની આરોગ્યતાને જ જાળવી રાખેછે અને તેથી તે મનમાં ઉત્પન્ન થતી અનેક ઇચ્છાઓને દાબી દેવામાં સમર્થ બનેછે, અયોગ્ય ઇચ્છાઓને દાબી દેવી તેજ વસ્તુતઃતપ કહેવાયછે. મગજની આરોગ્યતાથી વિચારો પણ ઘડી ઘડીમાં ફરી જતા નથી અને તેથી મજ્જુત મન કરી શકાયછે અને મજ્જુત મન થતાં ધારેલા વિચારો કરતાં ખરાય ઇચ્છાના વિચારો એકદમ મનમાં ઉત્પન્ન થઈ શકતા નથી અને તેથી ભાવશ્રાવક વૈષયિક ઇચ્છાઓનો નિરોધ આદિ તપસ્થાને પાળવા સમર્થ બની શકેછે મનને નિયમિત સ્થિતિમાં લાવવાથી તપશ્રર્ચા શુણ્ પ્રતિદિન ખીલતો જાયછે અને તેથી પૌદ્ગલિક્કવસ્તુઓ સંબંધી ઇચ્છા ઉતરવાથી આત્મા પોતાના સ્વરૂપ તરફ વળેછે અને તેથી અઠાવીશ લખિંધયો પૈકી ગમે તેવી લખિંધયો મેગવવા સમર્થ થાયછે પોતાના આત્માના શુણ્માં પરમ વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થવાથી દરેક ધર્મ ક્રિયાઓ કરતાં તેનો ભાવ વધેછે અને ભાવના ઉલ્લાસને ધારણ કરતો છતો શુણ્ સ્થાનકનાં પગથીયાં પર ચઢતો જાયછે અને દોષ રૂપ મેલનો અનુક્રમે નાશ કરતો જાયછે, તપશ્રર્ચાથી મનની સ્થિરતા વૃદ્ધિ પામેછે અને તેથી ધર્મ યાત્રામાં અપૂર્વ ભાવની જાગૃતિ થાયછે અને તેથી તે વખત આવે ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરી સાધુ થઈ કરોડો મનુષ્યોને તારવા સમર્થ થાયછે અને પોતે પણ તરેછે માટે ઉત્તમ એવો અગ્યારમો શુણ્ પ્રાપ્ત કરવા નરનારીઓએ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ આ પ્રમાણે જ્ઞાનાદિકમાં જે પ્રવૃત્તિ કરેછે તે ધર્મ ક્રિયાઓમાં લાજ ધારતો નથી માટે અગ્યારમો શુણ્ કલ્યાણાદ આરમાં શુણ્નું વર્ણન કરેછે.

ભાવશ્રાવકના ચારમા ગુણને વર્ણવે છે.

ગાથા

દિયમળવજ્જં કિરિયં-ચિંતામણિરયણ દુહ્લં લહિંડં,

સમ્મં સમાચરંતો-નય લજ્જઈ મુહ્લ હસિઓવિ ॥ ૧૨ ॥

ભાવાર્થ-ચિંતામણિ રત્નની પેઠે દુર્લભ હિતકારી નિદોષ ક્રિયા પામીને તેને આચરતો થકો મૂઠ જનના હસવાથી ભાવશ્રાવક લજ્જાય યમાન થતો નથી.

૨૯

હિત એટલે આ ભવમાં અને પરભવમાં કલ્યાણ કરનાર અને અન-
વઘ (પાપ રહિત) જિનપૂજા વગેરેને સમ્યગ્રીત્યા પ્રતિક્રમણુ વગેરેને આચ-
રતો થકો ભાવશ્રાવક મૂદોના હસવાથી લજ્જામયમાન થતો નથી. જેઓએ
જૈનધર્મની ક્રિયાઓનું રહસ્ય જાણ્યું નથી. તેઓ ધાર્મિકક્રિયા કરના
રાઓને હસી કાઢે એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી, ધર્મની ક્રિયાઓથી અગ્ર એવા
લોકોની હાંસીથી ભાવશ્રાવકો ધર્મ ક્રિયા કરતાં શરમાતા નથી. તેમજ કોઇ-
નાથી ડરી જઇને ધર્મ ક્રિયાઓથી પરાહમુખ પણ રહેતા નથી, ધાર્મિક
ક્રિયાઓનાં રહસ્યો જાણીને તત્તત્ ક્રિયાઓને પ્રેમથી આદરે છે. અમુક ભા-
ષાના પ્રેક્ષકો વગેરે કેટલાક સુધરેલાનો ફાંકો રાખનાર ધાર્મિક ક્રિયાઓ
કરતાં અમારી અન્ય સુધરેલા લોકો મસ્કરી કરશે. એવું જાણી ધર્મનીક્રિયા
ઓને આચરવાથી દૂર રહે છે. એમ પણ જીવો જીવો કારણોથી ધર્મમાં
પ્રવૃત્તિ કરતાં શરમાય છે અને તેથી તેઓ મૂઠ લોકોની ટીકાથી ડરકુંભીયાં
જેવા બની જાય છે. આવા પ્રકારના શ્રાવકો ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્તિ કરી
શકતા નથી. ધર્મની ક્રિયા કરવામાં લજ્જા રાખે છે તે ખરેખર મૂર્ખ છે.
પોતાના હિતને તે સમજી શકતો નથી. ભાવશ્રાવકો વખતસર ધાર્મિક ક્રિયાઓને
આદરભાવથી આચરે છે. કે ઇ ધર્મનું પૂનજી, ભગત વગેરે શબ્દોથી ચીડવે
તોપણ તે ધાર્મિક ક્રિયાઓનાં રહસ્યોને પૂર્ણપણે સમજીને ક્રિયાઓને આચરે
છે. ચિન્તામણિ રત્ન કરતાં પણ અનન્ત ગુણુ અધિક એવી ધર્મ ક્રિયાને
સમજીને તેમાં આદરભાવથી પ્રવૃત્તિ કરે છે કેટલાક લોકો સમ્મૂર્ચિભમની
પેઠે અથવા ગાડરીયા પ્રવાહની પેઠે ધાર્મિક ક્રિયાનું ઉદ્દેશ પૂર્વક મૂળ રહ-
સ્ય જાણ્યા વિના તેમાંપ્રવૃત્તિ કરે છે. તેથી તે ધાર્મિક ક્રિયા વડે સાધ્ય ત-
વરને સાધી શકતા નથી માટે ધાર્મિક ક્રિયાઓનું ઉદ્દેશ પૂર્વક મૂળ રહસ્ય
જાણવું જોઇએ અને ધર્મ ક્રિયા કરતાં કોઇપણ લજ્જા આદિ કારણથી
જરા માત્ર સંકોચાવું જોઇએ નહી. ભાવ શ્રાવકો સમ્યગ્જ્ઞાનથી તત્તવને
જાણીને પશ્ચાત્ આદરવા યોગ્યને આદરે છે. પોતાના અધિકારે પ્રાપ્ત થયેલું
ચારિત્ર ઉચ્ચ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. દેશ વિરતિ ધર્મ ક્રિયામાં પ્રવૃત્તિ કરીને
આત્મ કલ્યાણુ કરે છે, સિદ્ધાન્તોના આધારે ધાર્મિક ક્રિયાઓને આદરવી
જોઇએ. ભાવશ્રાવકો યથા શકિત ક્રિયામાં આદર કરે છે પણ અન્ય મનુષ્યો
નિન્દા કરતા નથી ક્રિયાનું અજીર્ણુ નિન્દા છે. જે ક્રિયા વાદી હોય છે તે
પ્રાયઃ નિન્દા કરનારો હોય છે. માટે ભાવશ્રાવકોએ ધાર્મિક ક્રિયાઓને કરતાં
નિન્દા વગેરે દોષોની ઉત્પત્તિ ન થાય તેમ ઉપયોગ રાખવો એમ વસ્તુતઃ
સિદ્ધ ઠરે છે. આત્માની શુદ્ધિ માટે ભાવશ્રાવકો ધર્મક્રિયા કરે છે

૩૦

તેથી તે રાગદેશથી દૂર રહે છે માટે આરમો યુજ્ય કલ્યા અદ હવે ભાવશ્રાવકના તેરમા યુજ્યને કહે છે.

ભાવશ્રાવકના તેરમા ગુણને કહે છે.

ગાથા

દેહદ્વિદ્ નિબંધન-ધણસયણાહારગેહમાર્દસુ,

નિવસદ્ અરત્તદુઠો-સંસારગણસુ ભાવેસુ ॥ ૧૩ ॥

ભાવાર્થ—શરીરસ્થિતિ હેતુભૂત ધન, સ્વજન, આહાર, અને ગૃહ વિગેરે સાંસારિક ભાવોમાં ભાવ શ્રાવક અરક્તદ્વિષ્ટ થઇને રહે છે.

દેહની રક્ષણુતા કરનારા પદાર્થોમાં, ભાવ શ્રાવક રાગ ધારણુ કરતો નથી તેમજ દેહને પ્રતિકૂળ એવા પદાર્થોમાં દ્વેષને પણુ કરતો નથી. શરીરની સુખાકારી રહે એવા પદાર્થોપર રાગ ધારણુ કરવાથી કાંઇ વિશેષ ફળ પ્રાપ્ત થતું નથી તેમજ દેહને પ્રતિકૂળ જણાય એવા પદાર્થોપર દ્વેષ ધારણુ કરવાથી પણુ કાંઇ વિશેષ ફળ પ્રાપ્ત થતું નથી. દેહને જે પદાર્થ હાલ સાનુકૂળ હોય છે તે કટલાક દિવસ પશ્ચાત્ દેહને પ્રતિકૂળ લાગે છે. અને જે પદાર્થો પ્રતિકૂળ લાગે છે તેજ પદાર્થો પ્રસંગ પામીને સાનુકૂળતાને પામે છે. વસ્તુતઃ જ્ઞાનદષ્ટિથી વિચારીએ તો જડ પદાર્થોમાં સાનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ બુદ્ધિ કરવી તે યોગ્ય નથી. જડ પદાર્થોમાં સાનુકૂળત્વ કે પ્રતિકૂળત્વ, વસ્તુતઃ જ્ઞેતાં નથી. મનમાં જેવી કલ્પના થાય તેવું પરવસ્તુમાં સાનુકૂળત્વ તા પ્રતિકૂળત્વ ભાસે છે. મનની કલ્પનાથી વાસ્તવિક સુખની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ભાવ શ્રાવકો આજીવિકાના મદદકારોમાં પણુ અરક્તદ્વિષ્ટ ભાવને ધારણુ કરે છે. ભાવ શ્રાવકો પુત્ર, પુત્રી, સગાંબહાણાં, ધન, આહાર, ધર, ઘોડા, ગાડી, વાડી, અને શસ્ત્ર વગેરે અતેક પદાર્થોપર રાગ અગર દ્વેષભાવને ધારણુ કરતા નથી. જલમાં કમલ રહે છે પણુ તે જેમ જલથી લેપાતું નથી તેમ ભાવ શ્રાવકો સંસાર વ્યવહારમાં રહે છે પણુ તેવી લેપાતા નથી. આવો અરક્તદ્વિષ્ટ ભાવ પ્રાપ્ત થવો દુર્લભ છે. કેટલાક પોતાની મેજે માની લે તો ભલે માની લે પણુ વસ્તુતઃ તેવી દશા પ્રાપ્ત કરતી મહા દુર્લભ છે. તેમજ અરક્તદ્વિષ્ટ ભાવ પ્રપ્ત કર્યા વિના ભાવ શ્રાવકત્વ પ્રાપ્ત કરવું પણુ મહા દુર્લભ છે. એકદમ આવી અરક્તદ્વિષ્ટ દશા પ્રાપ્ત કરી શકાતી નથી. અનુભવજ્ઞાન જેમ જેમ વૃદ્ધિ પામે છે તેમ તેમ આવી દશામાં પ્રવેશ થતો જાય છે. સંસારના પદાર્થો પાસે રહેવું તેમ છતાં તેમાં રાગ કે દ્વેષથી લેપાતું નહીં એ કાંઇ સામાન્ય વાત નથી. અરક્તદ્વિષ્ટભાવ પ્રાપ્ત કરવા માટે અધ્યાત્મજ્ઞાનની અલંત આવશ્યકતા છે. તેમજ જ્ઞાનગર્ભિતવૈરાગ્યની પણુ અલંત આવશ્યકતા છે. ધર્મક્રિયા કરના ॥

૩૧

પણ આવશ્યકતા છે. જ્ઞાનગર્ભિતવૈરાગ્ય અને અધ્યાત્મજ્ઞાનના અભ્યાસથી ભાવશ્રાવકો અરકતદ્વિષ્ટયુક્ત પ્રાપ્ત કરવાને અધિકારી અને છે. જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યવડે રાગાદિકને મનમાં ઉત્પન્ન થતાંજ છોડે છે. તેઓ વિચારે છે કે દુનિયાની કોઇપણ વસ્તુ ખરેખર આત્માની સાથે આવનાર નથી. આત્મા દુનિયાના સકળ પદાર્થો તણે પરભવમાં આસ્થો જાય છે. દુનિયાની વસ્તુઓમાં અહીં મમત્ત્વ ભાવની કલ્પના જૂઠી છે. ભાવશ્રાવકો, સંસાર વ્યવહાર ઉચિત એવાં દુનિયામાં કાર્યો કરે છે પણ અન્તરથી તો તેઓ ન્યારા રહે છે અથાત્ આલ્કાર્યોમાં રાગ કે દ્વેષથી મુગ્ધાતા નથી. કોઇના ઉપર વૈર કરતા નથી. કોઇના ઉપર રાગ કરતા નથી. કોઈનું ઉંધુવાળના પ્રવૃત્તિ કરતા નથી. કોઈની મશ્કરી કરીને કલેશ ઉત્પન્ન કરતા નથી. કોઈની સાથે વૈરની પરંપરાને વધારતા નથી. ભાવશ્રાવકો પોતાના ગુણુસ્થાનકની હદ પ્રમાણે અરકત દ્વિષ્ટભાવને ધારણ કરીને જૈન ધર્મની આરાધના કરે છે અને તેથી તે વખત આવે સાધુની દીક્ષા અંગીકાર કરીને સર્વ વિરતિરૂપ ઉત્તમ ચારિત્ર પાળવાને સમર્થ અને છે અને કર્મનો ક્ષય કરે છે. માટે તેરમા ગુણુસ્થાનકને પ્રાપ્ત કરવામાટે પુરૂષો અને બહેનોએ ઉલ્લમ કરવો જોઇએ. જે શ્રાવક, અરકતદ્વિષ્ટ ભાવને ધારણ કરે છે તેજ માધ્યસ્થ ગુણુને પ્રાપ્ત કરી શકે છે માટે તેરમા ગુણુનું વર્ણન કર્યા બાદ ચૈદ્દમા ગુણુનું વર્ણન કરે છે.

ભાવશ્રાવકના ચતુદમા ગુણને કહેછે.

ગાથા

ઉવસમ સાર વિચારો-બાહિજ્જહ નેવ રાગ દોઃહિં,
મદ્જ્જત્થો હિયકામી-અસગ્ગહં સવ્વહાચચ્ચ ॥ ૧૪ ॥

ભાવાર્થ-ઉપશમસાર વિચારવાળો ભાવશ્રાવક રાગદ્વેષથી પરભવ પામતો નથી. હિતકામી માધ્યસ્થભાવશ્રાવક સર્વ પ્રકારે કદાચહનો ત્યાગ કરે છે.

રાગાદિ કષાયોને દયાવવા તેને ઉપશમ કહે છે. ઉપશમભાવવડે જે ધર્માદકનું સ્વરૂપ વિચારે છે તે કોઈ પણ પક્ષમાં પડતો નથી મેં ઘણા લોકો સમક્ષ આ પક્ષ સ્વીકાર્યો છે અને ઘણા લોકોએ મારા પક્ષને પ્રમાણ કર્યો છે માટે તે માનેશ પક્ષને હવે કેમ તણ હઉં એમ વિચારીને પોતાના અસત્ પક્ષના અનુરાગમાં પડતો નથી અને તેથી તે ભાવશ્રાવક અમારો આ શત્રુ છે કેમકે તે અમારા પક્ષનો દૂષક છે માટે સામાને હલકો પાડી તેની પ્રતિક્ષા ઘટાડું એવી દ્વેષ ભાવનાને તે કરતો નથી. પોતે જે પક્ષ પકડયો હોય તે ખોટો હોય તો પણ પુષ્ટિ કર્યા કરે એવી કદાચહી માણુસોને

૩૨

ટેવ હોય છે. પણ જે માધ્યસ્થ હોય છે તે તો જ્ઞાનદૃષ્ટિથી સર્વ આત્મતું મનન કરી સત્ય સિદ્ધાન્તને અંગીકાર કરે છે. મનમાં હિતની ઇચ્છાને ધારણ કરી સત્યને અવલંબે છે. પરસ્પર ગચ્છમાં પડેલા મતભેદોતું સુક્ષ્મ દૃષ્ટિથી મનન કરે છે. ગીતાર્થ ગુરૂના ઉપદેશતું સમ્યગ્રીત્યા પાન કરવાને તે સમર્થ થાય છે. આગમયુક્તિથી ધર્મતત્ત્વોને સમજે છે. લોહગ્રાહક વાણીયાની પેઠે મેં ગ્રહું તે સાચું એવું માનતો નથી. જે મધ્યસ્થ હોય તે ભાવ શ્રાવકત્વ પામવાને યોગ્ય ગણાય છે. જે કોઇ દૃષ્ટિરાગથી એકાન્ત કદાગ્રહ કરે છે તે ભાવશ્રાવકપણું પામવાનો અધિકારી બનતો નથી. પ્રદેશીરાગ્યે માધ્યસ્થદૃષ્ટિથી જે કેશીકુમારનો ખોધ સાંભળ્યો તો સમકિત પામ્યો. જૈન શાસ્ત્રોમાં અનેક આયતોના પાઠો આવે છે તેમાં કોઇ પાઠ સંબંધી પોતાની બુદ્ધિથી કદાગ્રહ પકડી લેવામાં આવે તો ઉત્સૂત ઘોલવાનો મહાન્ દોષ પ્રાપ્ત થાય છે માટે ભાવશ્રાવકો સર્વથા પ્રકારે અસદ્ગ્રહનો ત્યાગ કરે છે. જે માધ્યસ્થ હોય છે તે અસંબંધગુણુ પ્રાપ્ત કરી શકે છે માટે હવે ચક્રદમા ગુણુ બાદ પત્રરમાં ગુણુતું વર્ણન કરે છે.

ભાવશ્રાવકના પન્નરમા ગુણને કહેછે.

ગાથા

ભાવંતો અળવરયં-સ્વળ મંગુરયં સમત્યવત્થૂળં,

સંવદ્ધો વિધણાઇસુ-વજ્જહ પડિવંધસંબંધં ॥ ૧૫ ॥

ભાવાર્થ=સર્વ વસ્તુઓની ક્ષણભંગુરતાને પ્રતિદિન ભાવતો છતો, બાહ્યથી ધનાદિકમાં જેડાયલો છતો પણુ અન્તરથી પ્રતિબંધનો ત્યાગ કરે છે.

જગત્માં સર્વ વસ્તુઓ ક્ષણભંગુર છે. ક્ષણે ક્ષણે વસ્તુઓનાં રૂપ બદલાય છે. શરીર પણુ સદા કાલ એક સરખું રહેતું નથી. શરીરમાં અનેક પ્રકારના રોગ ભયાં છે. શરીરની ઉત્પત્તિ થઇ છે તો તેનો એક દિવસ નાશ થાય છે. જે બાહ્યાવસ્થામાં શરીર હોય છે તે યુવાવસ્થામાં ફરી જાય છે અને જે યુવાવસ્થામાં હોય છે તે વૃદ્ધાવસ્થામાં ફરી જાય છે. કેટલાકોનાં શરીર સ્મશાનમાં ફટાયાં અને કેટલાકોનાં શરીર સ્મશાનમાં બળ્યાં. જે મોટા થોદ્ધાઓ પૂર્વે હતા તેઓના શરીરની ખાખ પણુ હાલ મળતી નથી. વૈરાગી ભાવશ્રાવક શરીરની ક્ષણભંગુરતા ભાવતો છતો અન્તરથી શરીરપ્રતિ મમત્વ ધારણુ કરતો નથી. કુટુંબ, હાથી, ઘોડા, ધન, હવેલી, દુકાન, અને બગીચા વગેરેનો બાહ્યથી સંબંધ રાખતો છતો પણુ અન્તરથી ન્યારો રહે છે. દુનિયાની વસ્તુઓનો લાભ થાય છે તોપણુ હર્ષ થતો નથી અને સ્વજન, ધન વગેરેનો કદાપિ નાશ થાય છે તો શોકસાગરમાં ડુબી જતો નથી. નવવિધ પરિગ્રહમાં

૩૩

પણ આજથી તે સંબંધવાળો દેખાય છે, પણ અંતરથી તો કાંસાના પાત્રની પેઠે નિર્લેપ રહે છે. ભાવશ્રાવક, અંતરથી ઉત્તમ અપ્રતિબદ્ધતાને ધારણ કરતો છતો આજમાં વિદ્યામાં મગ્ન ભૂંડતી પેઠે મુંઝાતો નથી. આજ પદ્ધતિના સંબંધથી આર્તધ્યાન અને શોદ્રધ્યાન તે કરતો નથી. આજપદ્ધતિની પ્રાપ્તિ માટે હાવવરાળ કરી અનેક પ્રકારની ચિન્તાઓ કરી દીન બની જતો નથી. આજ વસ્તુઓનો સયોગ એજ ઇષ્ટ કર્તવ્ય છે એમ મનમાં નિશ્ચય કરતો નથી. અંતરથી અપ્રતિબદ્ધ હોઈ આજના પ્રતિબંધને પણ ભાવશ્રાવક વખત આવે છે તે તે તણને ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરે છે. ભાવશ્રાવકો શરીરને પોષે છે તે ધર્માદિની પુષ્ટિ માટેજ સમગ્રજું. સંસારમાં જે જે પદ્ધતિના સંબંધ થાય છે તે તે ક્ષણિક છે એમ નિશ્ચય થવાથી ભાવશ્રાવક સંસારમાં આસક્તિ કરતો નથી. ગૃહસ્થાવાસના અધિકાર પ્રમાણે સાંસારિક ઉચિત સંબંધોના વ્યવહારને દેશકાળ પ્રમાણે સાચવે છે, પણ તેનું હૃદય જે જેવામાં આવે તે. અપ્રતિબદ્ધ દેખાય છે. ભાવશ્રાવકની આવી ઉત્તમદશાથી રાગદ્વેષના પરિણામ બહુ ઝુખા પડી જાય છે. ધાવમાતા જેમ આજકને ખેલાવે છે પણ અંતરથી તેને સંબંધ હોતો નથી, તેવી રીતે ભાવશ્રાવક પ્રતિબંધ સંબંધનો ત્યાગ કરે છે અને તેથી અવસર આવે તેવો ભાવશ્રાવક દીક્ષા અંગીકાર કરે છે તો સાધુ થયા બાદ વાયુની પેઠે અપ્રતિબદ્ધતાએ વિચરે છે અને મૂર્છાંશ્પ પરિગ્રહમાં ડૂસાતો નથી. ઉત્તમ એવો ભાવશ્રાવકનો પન્નરમો ગુણ પ્રાપ્ત કરવા મનુષ્યોએ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પ્રતિબંધ સંબંધને ત્યાગ કરનાર સંસારમાં પરના અનુરોધ વડે ફક્ત કામભોગમાં પ્રવર્તે છે. જોઈ પન્નરમો ગુણ કલા બાદ હવે સોળમા ગુણને કહે છે.

ભાવશ્રાવકના શૌભમા ગુણને કહે છે.

ગાથા

સંસાર વિસ્તમણો-મોગુવમોંગાં ન તિત્તિહેડાત્તિ,

નાડું પરાણરોહા-વવત્તણ કામમોણસુ ॥ ૧૬ ॥

ભાવાર્થ—સંસારથી વિરક્ત મનવાળો ભોગોપભોગને તૃપ્તિહેતુભૂત નથી. એમ જાણીને ફક્ત પરના અનુરોધથી (સ્વજન્નાદિની દાક્ષિણ્યતાથી) કામભોગોમાં પ્રવર્તે છે.

ભાવશ્રાવક એમ જાણે છે કે આ સંસાર અનેક દુઃખથી ભરપૂર છે. પ્રથમ તો સંસારમાં ગર્ભાવાસનું દુઃખ મુખથી કંથ્યું ન જાય તેવું છે. વૃદ્ધાવ-

૩૪

સ્થાનું દુઃખ તેમજ રોગ અને ક્ષુધા વગેરેથી થતાં દુઃખોનો પાર આવે તેમ નથી. આત્માર્થી મનુષ્ય અસાર એવા સંસારથી વિરક્ત થાય છે. અને ભોગ અને ઉપભોગ પદાર્થોને તૃપ્તિના હેતુભૂત માનતો નથી. જે એકવાર ભોગવવામાં આવે છે તેને ભોગ કહે છે અને જે વારંવાર ભોગવવામાં આવે છે તેને ઉપભોગ કહે છે. આહાર, આષધ વગેરે ભોગ પદાર્થો છે. ઘર, શર્યા, વસ્ત્ર વગેરે ઉપભોગ પદાર્થો છે. ભોગ અને ઉપભોગ પદાર્થોથી ઈંદ્ર, ચન્દ્ર, ચક્રવર્તી જેવાઓને કદી સુખ થયું નથી અને ભવિષ્યમાં થનાર નથી. ભોગ અને ઉપભોગ પદાર્થોને ભોગવનારાઓ ઉલટા તે તે પદાર્થોથી કેટલીક વખત દુઃખી થાય છે. આ અસાર સંસારમાં ભોગ અને ઉપભોગ વડે સુખ લેવા મનુષ્યો રાત્રિ દીવસ ઉઘમ કરે છે, પણ અન્તે બિચારા થાકીને કહે છે કે અરે! અમને કંઈપણ સુખ મળ્યું નહીં. દુનિયામાં અનાદિકાળથી જીવ આહારનું ભક્ષણ કરે છે તેનો જે દગલો કરવામાં આવે તો પર્વતો સહિત પૃથ્વીથી પણ વર્ષી પડે. સમુદ્ર કરતાં આ જીવે અધિક જલનું પાન કર્યું તોપણ હજી તેથી તૃપ્તિ થઈ નથી અને ભવિષ્યમાં થવાની નથી. આ જીવે ડુલ, ફળ વગેરે પણ ઘણાં પૂર્વકાળમાં વાપર્યાં અને હજી વાપરે છે તો પણ તેથી તૃપ્તિ થઈ નથી અને થવાની નથી. દેવતાઓ ઘણા કાળ પર્યંત ભોગો ભોગવે છે તોપણ તેનાથી અન્તે બ્રહ્મ થાય છે અને શોક વગેરેથી દુઃખના સાગરમાં ડુબકીઓ મારે છે. ભોગને માટે આત્મા છે કે આત્માને માટે ભોગ છે ? આત્મા ભોગોને ભોગવવાથી કદી શાન્તિ પામનાર છે? શું આજ સુધી કોઈએ આલના ભોગોથી નિત્ય શાન્તિ પ્રાપ્ત કરી છે ? અલગત કહેવું પડશે કે આલ પદાર્થોને ભોગરૂપ રૂપીને મિથ્યા પ્રયત્ન કરાય છે. ભોગોને ભોગવવામાં સુખ છે સુખ છે એમ માનીને સો વર્ષ પર્યંત, તેઓને ભોગવ્યા કરો અને અન્તે અનુભવથી તમારે કહેવું પડશે કે ભોગોથી સુખ થયું નથી અને હવે થશે નહીં. ભોગ પદાર્થો કંઈ મનુષ્યોને સુખ આપવા ઉત્પન્ન થયા નથી અને તેમનામાં મનુષ્યોને સુખ આપવાનું સામર્થ્ય પણ નથી, તેમ છતાં મૂઠ જીવો, કૂતરૂં જેમ લાડકાને (અસ્થિને) કરડે અને લોહી નીકળે છે તોપણ મૂકતુ નથી તેમ ભોગપદાર્થોમાં રાત્રીમાર્થાને રહે છે, અને તેમાંજ પોતાનું અમૂલ્ય જીવન હારે છે. ભાવશ્રાવક તત્ત્વોનું સમ્યક્ સ્વરૂપ જાણે છે તેથી ભોગ અને ઉપભોગના પદાર્થોમાં રાગ કરતો નથી. ઉત્તમ એવો ભાવશ્રાવક સગાંઠાલાં વગેરેના અનુરોધથી કામભોગમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે. સાનંશોક કામ ભોગમાં પાતે સુખશુદ્ધિ ધારણ કરતો નથી.

૩૫

આવે ભાવશ્રાવક આત્માની ઉચ્ચ દશા કરવા સમર્થ થાય તેમાં જરા માત્ર આશ્ચર્ય નથી. ભાવશ્રાવક આની દશાને પ્રાપ્ત કરીને જગત્માં અન્યોને ઉત્તમ જનની પેઠે સુધારવા સમર્થ થાય છે, તેવા પ્રકારનો ભાવશ્રાવક કહેણી કરતાં રહેણીથી કરોડગણી અસર, અન્ય મનુષ્યો ઉપર કરે છે. જગત્માં કથની કરનારાઓ તો ઘણા મળી આવે છે, પણ રહેણીમાં રહેનારા લાખમાંથી નવ જેટલા પણ નીકળી શકતા નથી. સોળમા ગુણને ધારણ કરનાર ભાવ-શ્રાવક, પોતાના કુટુંબને તથા નાતને પણ પોતાના ગુણોવડે આકર્ષે છે અને પોતાના ગુણોની સુગંધિતે આસપાસના લોકોને સુગંધિત કરે છે. આવે શ્રાવક બ્રહ્મચર્યની પૂર્ણ દશા પ્રાપ્ત કરવાને અધિકારી અને છે. પોતાના બળવડે જ્યારે વખત આવે તે સાધુની દીક્ષાને અંગીકાર કરે છે ત્યારે અકામી અને અભોગીપણાની દશાને પ્રાપ્ત કરી લોકોમાં ચારિત્રના નમુના તરીકે પ્રસિદ્ધિને પામે છે. ગુણ ગગનમાં ચઢીને ગાળે છે તેમજ અવગુણ પણ ગગનમાં ચઢીને ગાળે છે. સોળમા ગુણને પ્રાપ્ત કરનારો ભાવશ્રાવક પદનો અધિકારી બનીને અન્યોને પણ ભાવશ્રાવકનું પદ પ્રાપ્ત કરાવી શકે છે એક સુધરે છે તો તે હજારોને સુધારે છે. તેમજ એક બગડેલો હજારોને બગાડે છે. એક ઉચ્ચે ચઢેલો હજારોને ઉચ્ચે ચડાવે છે. અને એક પડતો મનુષ્ય, હજારોને પાડવા સમર્થ થાય છે. આજ ઉત્તમ ગુણને ધારક ભાવ-શ્રાવક સંસારમાં રહ્યો છતો પણ પ્રાયઃ સંસારથી લેપાતો નથી અને તેથી તે ગ્રહાવાસનો ત્યાગ કરવાની બુદ્ધિથી ગૃહસ્થાવાસનું પાલન કરે છે. આજ હેતુને અનુસરીને સોળમો ગુણ કહ્યા બદ ભાવશ્રાવકના સન્તરમા ગુણને કહે છે. ભાવશ્રાવકના સન્તરમા ગુણને કહે છે.

ગાથા.

વેસવ્વ નિરાસંસા, અજ્ઞં કલ્લં ચયામિ ચિંતંતો

પરકીર્યંપિ વ પાલહ્, ગેહાવાસં સિઠિલ માવો = ॥ ૧૭ ॥

ભાવાર્થ—વેશ્યાવત્ પરિત્યકત આસ્થા બુદ્ધિવાળો અને શિથિલ ભાવવાળો આજ અગર કાલ સંસારને છોડીશ એમ વિચાર કરતો છતો પરાયાની પેઠે ગૃહાવાસનું પાલન કરે છે.

જેમ વેશ્યા, કામુક મનુષ્ય પાસેથી વધારે લાભનો અસંભવ ગણીને અદ્ય લાભ મેળવતી છતી વિચારે છે કે અજ કે કાળ એને તજીશ એમ નિશ્ચય કરીને મન્દ આદરથી તેને સેવે છે. તેમ ભાવશ્રાવક પણ આજ કે કાલ ધરવાસને તજવો છે એવો સત્ય મનોરથ રાખીને પરાયાની પેઠે તેને પાળે છે. ગૃહાવાસમાં મન્દ આદરવાળો રહે છે. ક્યારે પાપારંભના હેતુ-

૩૬

જૂત ગૃહાવાસને તજીને સંવરમયી દીક્ષાને અંગીકાર કરીશ. ક્યારે હું શરીર-પર પણ મમત્વ ભાવરહિત થયોછતો ગુરના ચરણુની સેવા કરતોછતો નિર્દોષ આહારથી શરીર પોષીને નિર્જીતિ સાધક બનીશ. ક્યારે હું સુવર્ણુની પેઠે મારા આત્માને ઉજ્જવલ તપ ચરણુ કરણુ રૂપ અગ્નિમાં નાખીને સંપૂર્ણ મલથી રહિત કરીશ, આવી ઉત્તમ દીક્ષાના મનોરથની ભાવના ભાવતો થકા પોતાના અધિકાર પ્રમાણે દીક્ષા લેવાના ઉપાયો કરે છે. પાંજરામાં પૂરેલા પંખીની માફક ભાવશ્રાવક સંસાર ગૃહવાસમાંથી છૂટવાના ખરા જીવરથી અનેક ઉપાયો કરે છે, તે ભાવશ્રાવક વેશ્યાની માફક ઉપરનો પ્રેમ દેખાડીને કુટુંબનું પ્રતિપાન કરે છે તેથી તે ખરી રીતે જોતાં ઉદાસીનપણે સાંસારિક ક્રિયાઓને કરતો જાય છે. જોને ચારિત્રની સાથે ચિંત લાગ્યું છે તેનું પ્રાણુ-નું પણ તેનાથી ચિન્ત છૂટવું નથી. ભાવશ્રાવક દીક્ષા લેવાને માટે તૃપ્તી રહે છે, અનેક લાલચોથી કાઠ તેને સંસારમાં સુખ દેખાડે તોપણુ તેનું ચિન્ત તેમાં ચોંટવું નથી. જેમ જેમ સંસારમાં રાગના હેતુઓને તે વિશેષતા દેખે છે તેમ તેમ તેનામાં વૈરાગ્યભાવ સ્પુરતો જાયછે. ભાવશ્રાવકના મનમાં દીક્ષા લેવાની અલ્પંત ઉત્કંઠા રહે છે. જોના મનમાં દીક્ષા લેવાનો ભાવ નથી તે શ્રાવક તરીકે ગણી શકાતો નથી. જોના મનમાં અહર્નિશ સાધુની દીક્ષા લેવાનો ભાવ વર્તે છે અને આજ અગર કાલ દીક્ષા અંગીકાર કરીશ. આવી ઉત્તમ ભાવના ભાવવાવાળાને ભાવ-શ્રાવક તરીકે જાણવો. આવો ઉત્તમ શ્રાવક વખત આવે છતે જેવું મનમાં તેવું આચારમાં મૂકવાને કદી ચૂકતો નથી. અર્થાત્ તે ભાગવતી દીક્ષાને અંગીકાર કરેછે. આવો ઉત્તમ ભાવશ્રાવક ખરેખર સાધુ થવાને યોગ્ય છે સત્તરમા ગુણને પ્રાપ્ત કરીને અનેક શ્રાવકોએ સાધુપદ અંગીકાર કર્યું-કરેછે અને ભવિષ્યમાં કરશે. નરનારીઓએ સત્તરમાં ભાવશ્રાવકના ગુણને પ્રાપ્ત કરવા ખરા અંતઃકરણથી પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે ભાવશ્રાવકોના સત્તર ગુણોનું સ્વરૂપ જાણવું.

અત્ર કોઇ પૂછશે કે સ્ત્રી અને ઇન્દ્રિય વિષય એકજ બાબત છે. અરકત દ્વિષ્ટ, મધ્યસ્થ. અને અસંબદ્ધ, એ ત્રણુ પણુ એકજ બાબત છે તથા ધર અને ધરવાળા પણુ એકજ બાબત છે એમાં કાંઈ તફાવત દેખાતો નથી. માટે પુનરકત દોષ કેમ ન ગણાય ? તેનો ઉત્તર કે એ વાત સાચી છે, પણુ દેશવિરતિ વિચિત્ર હોવાથી એકજ વિષયમાં પરિણામ નાનાપણુ છે. એક પરિણામના પણુ જુદા જુદા વિષયભેદ પડે છે. માટે સર્વ ભેદનો નિષેધ

૩૭

કરવા માટે વિસ્તારથી કહેવાની જરૂર હોવાથી અત્ર પુનરુક્તપણું નથી. એમ વ્યાખ્યાનની ગાથાઓથી જાણવું છે. માટે સૂક્ષ્મશુદ્ધિથી વિચારીને બીજું સમાધાન લાગે તો તેપણુ કરી લેવું.

ગાથા

इय सत्तरस गुणजुक्तो-जिणागमे भावसावगो भणिओ,
एस उण कुसल जोगा-लहइ लहुं भावसाहुत्त ॥ १८ ॥

આ પ્રમાણે સત્તર ગુણ યુક્ત, જિનાગમમાં ભાવશ્રાવક કહ્યો છે, અને તે દુશળ યોગવડે ત્વરિત ખરા સાધુપણુને દીક્ષા અંગીકાર કરી પામે છે.

સત્તરગુણ સહિત. શ્રાવક-સાધુ થવાને યોગ્ય બને છે ભા. માટે સાધુરૂપ કાર્ય પ્રતિ ભાવશ્રાવકત્વ હેતુબૂત છે, માટે સત્તર ગુણ સહિત ભાવશ્રાવક ખરેખર ભાવ સાધુ કાર્ય પ્રતિ દ્રવ્યસાધુ પણુને યોગ્ય કહેવાય છે. માટીનો પિણ્ડ તે દ્રવ્ય ઘડો છે તેમ સત્તર ગુણ સહિત ભાવશ્રાવક તે દ્રવ્ય સાધુતાને યોગ્ય બને છે, અને અન્તે વખત આવે દ્રવ્ય સાધુરૂપ ભાવશ્રાવક શ્રી વીર પ્રભુએ કહેલી પંચમહાવ્રતરૂપ દીક્ષાને અંગીકાર કરીને ભાવસાધુત્વ પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ થાય છે.

પુરૂષો અને બહેનોએ ભાવશ્રાવકપણું પ્રાપ્ત કરવા સદ્ગુરૂની ઉપાસના પૂર્વક ઉપર્યુક્ત ગુણોને હૃદયમાં પ્રગટાવવા જામ્યે. સાધુની દીકાઓ ન કરતાં ગ્રહસ્થ રૂનોએ શાસ્ત્રમાં કથ્યા મુજબ ભાવશ્રાવકના ગુણોને પ્રગટાવવા ખરેખર પોતાના અધિકાર પ્રમાણે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ભાવશ્રાવકો જ સાધુ થવાના અધિકારી છે ભાવશ્રાવકો જેવા ઉચ્ચ થશે, તેવા જ સાધુઓ ઉચ્ચ બનવાના છે. પોતાનામાં જે જે ગુણો ન પ્રગટ્યા હોય તે તે સતત ઉઘમથી પ્રગટાવવા. શાસ્ત્રોમાં શ્રાવકોને શ્રમણોપાસક કહ્યા છે. સાધુઓની જે સેવાબંધિત કરનારા જે બંધત હોય તેને શ્રમણોપાસક (શ્રાવક) જાણવા. સાધુનો વેષ પહેરીને સાધુના પંચમહાવ્રત પાળ્યા વિના ભાવસાધુપણું પ્રાપ્ત થતું નથી એમ શ્રાવકોએ સ્મરણમાં રાખવું જોઈએ. શ્રાવકોએ પોતાના અધિકાર પ્રમાણે ધર્મ, અર્થ કામ. અને મોક્ષ એ ચારે વર્ગનું આરાધન કરવું જોઈએ. અત્યંત પ્રેમ અને ઉત્સાહથી શ્રાવકધર્મ પ્રાપ્ત કરવા માટે શ્રી સદ્ગુરૂની દરરોજ ઉપાસના કરવી જોઈએ ચક્રવર્તી શહેનશાહ અને ઇન્દ્રનો વિનય જે કરવામાં આવે છે તેના કરતાં અધિક લોકોત્તર વિનયથી સદ્ગુરૂની સેવાબંધિત કરવી જોઈએ. પોતાની હલ્તું કદી ઉલ્લંઘન ન કરવું જોઈએ. શ્રી સદ્ગુરૂની ઉપાસના કરવામાં ખામી ન રાખવી જોઈએ. ઉન્તમ એવા શ્રાવકો આ પ્રમાણે

૩૮

વર્તતા હતા સર્વવિર ગુણુરધાનક પ્રાપ્ત કરવાને લાઝશાળી બને છે, અને અનંત
 સુખમય પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરે છે. ૐ શાન્તિઃ મુંબઇ વાલુકેશ્વર. સં.
 ૧૯૬૭ ચૈત્ર વદી ૫.

શ્લોક

શ્રાદ્ધ ધર્મ સ્વરૂપેવૈ ગુણાઃ શ્રાદ્ધસ્ય વર્ણિતાઃ
 મોહમદ્યાં સ્થિતિં કૃત્વા બુદ્ધ્યભિ મુનિના મુદ્ધા ॥ ૧ ॥

इति श्री परम गुरु सुख सागर महाराज
 शिष्य मुनि बुद्धिसागर विरचित श्राद्ध स्वरूप ग्रंथः ॥

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

પ્રગટ થયેલ ગ્રન્થો.

ગ્રન્થાંક.	કી. રૂ. અ.
૦ ભજન સંગ્રહ ભાગ ૧ લો... (નથી)...	૦-૮-
૧. અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાન માળા...	૦-૪-
૨. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૨ જો. ... (નથી)...	૦-૮-
૩. " " ભાગ ૩ જો...	૦-૮-૦
૪. સમાધિ શતકમ્...	૦-૮-૦
૫. અનુભવ પદ્ધિયશી...	૦-૮-૦
૬. આત્મ પ્રદીપ...	૦-૮-૦
૭. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૪ થો. ...	૦-૮-૦
૮. પરમાત્મ દર્શન...	૦-૧૨-૦
૯. પરમાત્મ જ્યોતિ...	૦-૧૨-૦
૧૦. તત્ત્વ ષિંદુ...	૦-૪-૦
૧૧. ગુણાનુરાગ (આવૃત્તિ ખીજ)...	૦-૧-૦
૧૨. ૧૩ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૫ મો તથા જ્ઞાનદિપીકા	૦-૬-૦
૧૪. તીર્થયાત્રાનુ વિમાન ... (નથી)	૦-૧-૦
૧૫. અધ્યાત્મ ભજન સંગ્રહ...	૦-૬-૦
૧૭. તત્ત્વજ્ઞાન દિપીકા...	૦-૬-૦
૧૮. ગહુલી સંગ્રહ ...	૦-૩-૦
૧૯. શ્રાવક ધર્મ સ્વરૂપ (ભાગ ૧ લો)	૦-૧-૦
૨૦. " (ભાગ ૨ જો)	૦-૧-૦

ગ્રન્થો નીચલા સ્થળેથી વેચાણ મળશે.

અમદાવાદ — જીન ખોડીંગ — ઠે. નાગોરી શરાહ.

મુંબઈ — મેસર્સ મેઘજી હીરજીની કં. ઠે. પાયધુણી.

” શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ ઠે. અંપાગલી.